

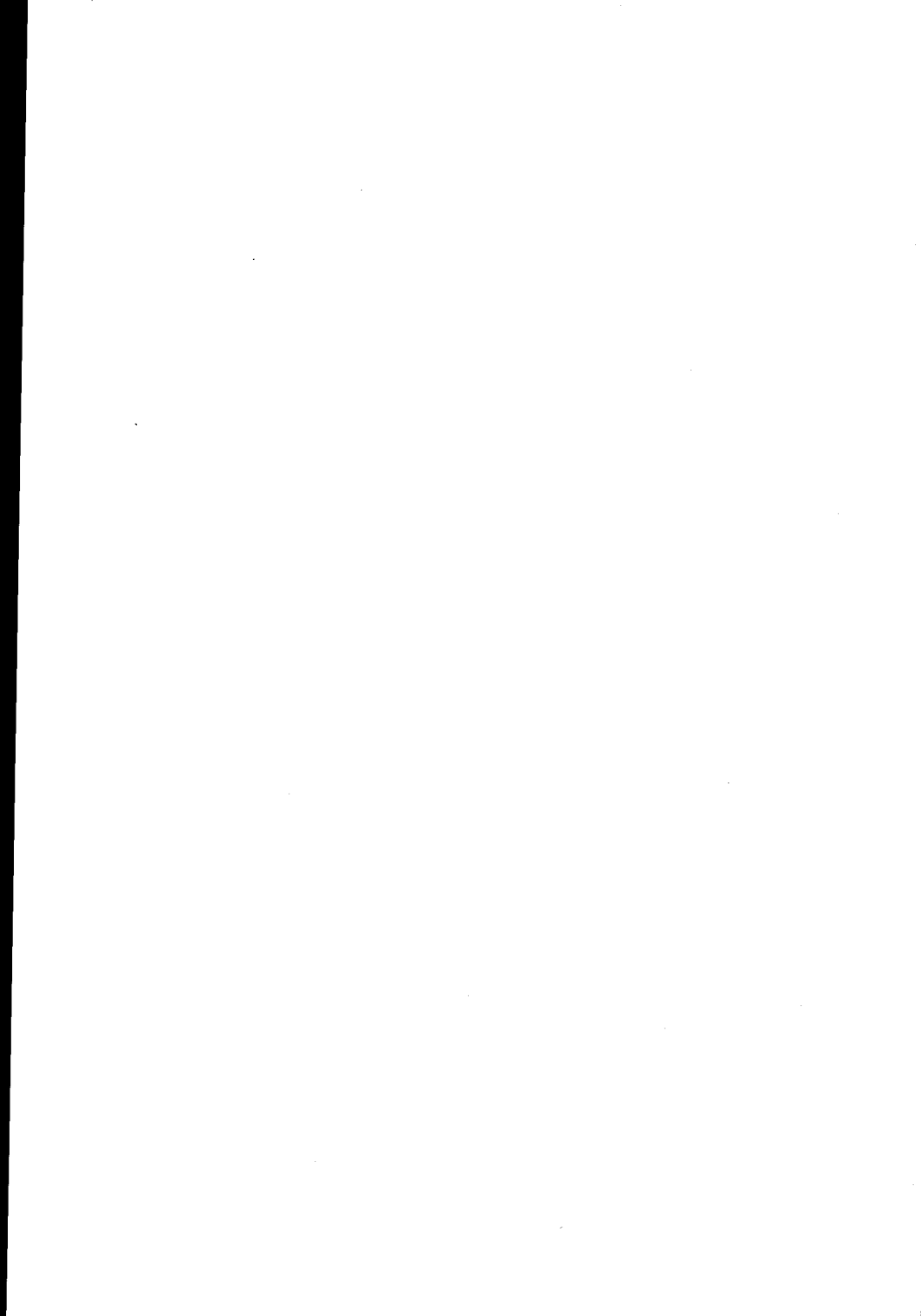
**DE BOEDDHISTISCHE FILOSOFIE
VAN RELATIES**

LEDI SAYADAW

Deze publikatie is vervaardigd uit fondsen die door Boeddhisten ter beschikking gesteld worden; de baten komen uitsluitend ten goede van het werk voor de bekendmaking van de Dhamma in Nederland.

De prijs wordt, dankzij de vele vrijwilligers, zo laag mogelijk gehouden om een zo breed mogelijk publiek te kunnen bereiken. U bewijst uzelf en het werk voor Dhamma een grote dienst wanneer u deze uitgave niet kopieert.

De Boeddhistische Filosofie van Relaties

[Paṭṭhānuddesa Dīpanī]

Ledi Sayādaw

BOEDDHAYĀNA PUBLIKATIES 51

van dezelfde auteur is reeds verschenen:

25 Handboek voor Inzicht

© 1993 Nederlandse vertaling Boeddhayāna Uitgeverij

uitgegeven door Boeddhayāna Uitgeverij

cover design: Mettā Kruijsdijk

ISBN 90-71329-60-7

eerste druk 1993/2537

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this work may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm or any means without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

1. Hetu-Paccaya	5
de Relatie door middel van Wortel	
2. Ārammaṇa-Paccaya	8
de Relatie van Object	
3. Adhipati-Paccaya	10
de Relatie van Overheersing	
4. Anantara-Paccaya	15
de Relatie van Opeenvolging	
5. Samanantara-Paccaya	18
de Relatie van Onmiddellijke Opeenvolging	
6. Sahajāta-Paccaya	20
de Relatie van Coëxistentie	
7. Aññamañña-Paccaya	21
de Relatie van Wederkerigheid	
8. Nissaya-Paccaya	22
de Relatie van Afhankelijkheid	
9. Upanissaya-Paccaya	24
de Relatie van Voldoende Voorwaarde	
10. Purejāta-Paccaya	30
de Relatie van Vooraf-Bestaan	
11. Pacchājāta-Paccaya	31
de Relatie van Opeenvolgend-Bestaan	
12. Āsevana-Paccaya	33
de Relatie van Habituele Herhaling	
13. Kamma-Paccaya	35
de Relatie van Kamma	
14. Vipāka-Paccaya	37
de Relatie van Resultaat	
15. Āhāra-Paccaya	39
de Relatie van Voedsel	
16. Indriya-Paccaya	41
de Relatie van Beheersing	
17. Jhāna-Paccaya	43
de Relatie van Jhāna	
18. Magga-Paccaya	45
de Relatie van Pad	

19. Sampayutta-Paccaya	47
de Relatie van Associatie	
20. Vippayutta-Paccaya	48
de Relatie van Dissociatie	
21. Atthi-Paccaya,	49
de Relatie van Aanwezigheid	
22. Natthi-Paccaya	49
de Relatie van Afwezigheid	
23. Vigata-Paccaya	49
de Relatie van Opschorting	
24. Avigata-Paccaya	49
de Relatie van Continuïteit	
De Synthese van Relaties (Paccaya-sabhāga)	50
De Synchronie van Relaties (Paccaya-ghatanāya)	53

DE BOEDDHISTISCHE FILOSOFIE VAN RELATIES

De Uiteenzetting van Relaties

(Paccayattha-dīpanī)

1. HETU - PACCAYA de Relatie door middel van Wortel

Wat is de *hetu*-relatie? Hebzucht (*lobha*), haat (*dosa*), domheid (*moha*) en hun respectievelijke tegenhangers, te weten belangeloosheid (*alobha*), vriendelijkheid (*adosa*) en intelligentie (*amoha*) zijn allemaal *hetu*-relaties.

Welke dingen hebben betrekking op deze *hetu*-relaties? Die geestelijke toestanden en mentale eigenschappen - die gelijktijdig bestaan met hebzucht, haat, begoocheling, belangeloosheid, vriendelijkheid en intelligentie, evenals de groepen van materiële hoedanigheden die gelijktijdig hiermee bestaan, hebben er betrekking op. Deze worden allemaal *hetupaccayuppannā-dhammā* genoemd, omdat ze als gevolg van de *hetu*-relatie opkomen of ontstaan.

In de bovenstaande uiteenzetting worden met 'de groepen van materiële hoedanigheden die hier gelijktijdig mee bestaan' de materiële hoedanigheden bedoeld die door *kamma* geproduceerd worden in het eerste moment van de door *hetu* geconditioneerde conceptie van een nieuw wezen, evenals materiële hoedanigheden zoals die tijdens het leven geproduceerd worden door de door *hetu* geconditioneerde geest. Met 'het moment van conceptie' wordt hier bedoeld: het opkomend moment van wedergeboorte-conceptie. Met 'tijdens het leven' wordt de periode bedoeld beginnend met het statische moment van wedergeboorte-conceptie tot op het ogenblik van de doodsgedachte.

Hoe moet *hetu* begrepen worden? En hoe *paccaya*? *Hetu* moet begrepen worden als wortel (*mūlat̥ṭha*), en *paccaya* als iets dat meehelpt bij het opkomen of het ontstaan van de *paccayuppannā dhammā* ofwel *upakārat̥ṭha*. Van deze twee is *mūlat̥ṭha* de toestand van het een wortel zijn, die in verband staat met de wortel-hebzucht enzovoorts, zoals dit in de '*Mūla Yamaka*' wordt getoond. We zullen dit hier echter opnieuw behandelen.

Stel een man is verliefd op een vrouw. Zolang deze man zijn verlangende gedachte niet verdrijft zullen al zijn acties, woorden en gedachten betreffende deze vrouw samenwerken met verlangen (of hebzucht), dat tegelijkertijd de materiële hoedanigheden onder controle heeft die geproduceerd worden

door dezelfde gedachte. We zien dus dat al deze toestanden van mentale en materiële hoedanigheden hun wortel hebben in de verlangende hebzucht naar die vrouw. Daarom, omdat het een *hetu* is (want het gedraagt zich als een wortel) en omdat het een *paccaya* is (want het werkt mee in het ontstaan van die toestanden van geest en lichaam) is hebzucht dus een *hetu paccaya*. De rest kan op dezelfde manier verklaard en begrepen worden - d.w.z. hebzucht ontstaat door het verlangen naar wenselijke dingen; haat ontstaat door de afkeer van gehate dingen; begoocheling ontstaat door gebrek aan kennis wat betreft oninteressante dingen.

Ter illustratie nemen we een boom. We zien dat de wortels van de boom als ze zich stevig in de grond gevestigd hebben het vocht uit de aarde onttrekken en dat vocht tot in de kruin van de boom dragen; zodoende ontwikkelt de boom zich en groeit hij een lange tijd. Op dezelfde wijze brengt hebzucht, als deze zich gevestigd heeft in wenselijke dingen en de essentie van plezier en vermaak eraan heeft onttrokken, die essentie over aan de begeleidende mentale elementen, tot deze losbarsten in immorele daden en woorden. Dat wil zeggen dat hebzucht overtreding teweegbrengt wat betreft morele daden en woorden. Hetzelfde kan gezegd worden van haat, dat door afkeer de essentie van ongeluk en onheil naar boven haalt; en eveneens van begoocheling, dat door gebrek aan kennis de groei koestert van de essentie van nutteloze gedachten over vele objecten.

Zo transporteren de drie elementen *lobha*, *dosa* en *moha* de essentie en zijn ze werkzaam op de samenstellende delen, zodat ze (bij wijze van spreken) gelukkig en vreugdevol worden bij de wenselijke objecten, enz. De samenstellende delen ondergaan hetzelfde effect, net als de coëxistente materiële hoedanigheden. Uit de woorden *sampayutta-dhamme abhiharati* dient begrepen te worden dat *lobha* de essentie van plezier en vermaak transporteert naar de begeleidende elementen.

Nu zijn we gekomen bij de mooie kant - veronderstel dat de man gevaar ziet in zintuiglijk plezier en vermaak, en hij geeft de verlangende gedachte naar die vrouw op. Terwijl hij dit doet ontstaat er een gedachte in hem van belangeloosheid wat haar betreft. Voordien waren er onzuivere daden, woorden en gedachten, die hun wortel hebben in begoocheling, maar voorlopig zijn die er niet meer en in de plaats daarvan ontstaan er zuivere daden, woorden en gedachten, die hun wortel hebben in belangeloosheid. Bovendien komen verzaking, zelfbeheersing, *jhāna*-oefeningen of hogere extatische gedachten eveneens op. Belangeloosheid (*alobha*) staat daarom bekend als *hetu-paccaya* en is een *hetu*, omdat het werkt als een wortel, en tevens is het een *paccaya* omdat het meehelpt begeleidende omstandigheden te doen opkomen. Dezelfde verklaring is van toepassing

op de resterende belangeloosheid en tevens op vriendelijkheid en intelligentie, die respectievelijk de tegenovergestelden zijn van hebzucht, haat en begoocheling.

Net zoals de wortel van de boom de hele stam en de onderdelen ervan voedt, zo ook is dat het geval met belangeloosheid. Deze verdrijft de hebzucht naar wenselijke dingen, en door de groei van de essentie van plezier zonder hebzucht te bevorderen koestert hij de begeleidende elementen met die essentie totdat ze zo gelukkig en vreugdevol worden dat ze zelfs de hoogte bereiken van *jhānisch*, Pad-, of Verwezenlijkingsgeluk. Op dezelfde wijze verdrijven vriendelijkheid en intelligentie respectievelijk haat en begoocheling wat betreft gehate en saaie dingen en bevorderen de groei van de essentie van plezier die zonder haat en begoocheling is. Zo duurt de werkzaamheid van de drie elementen (*alobha*, *adosa* en *amoha*) een lange tijd, en maakt de mentale begeleidende omstandigheden gelukkig en vreugdevol. De begeleidende elementen ondergaan hetzelfde effect, evenals de groepen van materiële hoedanigheden die daar gelijktijdig mee bestaan.

Het woord *lobhavivekasukharasam* is samengesteld uit de woorden *lobha*, *viveka*, *sukha* en *rasa*. *Viveka* is de staat van het zonder zijn. *Lobhaviveka* is dat wat zonder hebzucht is of het afwezig zijn van hebzucht. *Lobhavivekasukha* is het plezier dat ontstaat door het afwezig zijn van hebzucht. Vandaar dat het hele samengestelde woord als volgt gedefinieerd wordt: *Lobhavivekasukharasa* is de essentie van het plezier dat voortkomt uit het afwezig zijn van hebzucht.

Wat zojuist is uiteengezet is de Wet van *Paṭṭhāna* uit de *Abhidhamma*. Als we uitgaan van de Wet van *Suttanta* zijn alleen de twee elementen van begoocheling en hebzucht, die respectievelijk onwetendheid en verlangen genoemd worden, de wortels van de drie cirkels van ellende.¹ Haat, dat de bijbehorende consequentie van hebzucht is, is de enige wortel van het slechte. De twee elementen van intelligentie en belangeloosheid, die respectievelijk wijsheid en verzaking genoemd worden, zijn de feitelijke wortels voor de ontbinding van de cirkels van ellende. Vriendelijkheid, dat de bijbehorende consequentie van belangeloosheid is, is de enige wortel van het goede.

Bijgevolg zijn de zes wortels de oorzaken van alle mentale en lichamelijke toestanden, of ze nu wel of niet gelijktijdig bestaan. Wat nu gezegd is, is de Wet van de *Suttanta*.

Hier eindigt de *Hetu*-relatie.

1. De drie cirkels van ellende zijn: de cirkel van bezoedelingen (*kilesa-vatta*), de cirkel van *kamma* (*kamma-vatta*) en de cirkel van *kamma*-resultaat (*vipāka-vatta*).

2. ĀRAMMAÑA - PACCAYA de Relatie van Object

Wat is de *ārammaṇa*-relatie? Alle klassen van bewustzijn, alle toestanden van de mentale begeleidende factoren, alle soorten van materiële hoedanigheden, alle fasen van Nibbāna en alle termen die begrippen aanduiden zijn *ārammaṇa*-relaties. Er is in feite geen enkel ding (*dhamma*) dat geen object wordt van de geest en van de mentale elementen. Kort gezegd zijn er zes verschillende soorten van objecten: zichtbaar object, hoorbaar object, ruikbaar object, te proeven object, voelbaar object en kenbaar object.

Welke hiervan hebben betrekking op de *ārammaṇa*-relatie? Alle klassen van de geest en hun begeleidende factoren hebben betrekking op de *ārammaṇa*-relaties. Er is inderdaad geen enkele klasse van bewustzijn die kan bestaan zonder een bestaand (*bhūtena*) of een onbestaand (*abhūtena*) object. (*Bhūtena* en *abhūtena* kunnen hier eveneens vertaald worden als respectievelijk 'werkelijk' en 'onwerkelijk' of als 'aanwezig' en 'niet aanwezig'.)

Hier is het huidige zichtbare object de *ārammaṇa-paccaya*, en is oorzakelijk verwant aan de twee klassen, goed en slecht, van het bewustzijn van zien. Evenzo is het huidige hoorbare object oorzakelijk verwant aan de twee klassen van bewustzijn van geluid; het huidige ruikbare object aan de twee klassen van het bewustzijn van geur; het huidige te proeven object aan de twee klassen van het bewustzijn van smaak; het huidige voelbare object aan de twee klassen van het bewustzijn van aanraking en de huidige vijf zintuiglijke objecten aan de drie klassen van bewustzijn die bekend staan als het drievoudig element van bevattingsvermogen.¹ Deze vijf zintuiglijke objecten - huidige, voorbije, toekomstige - en alle gedachten-objecten - huidige, voorbije, toekomstige of tijdloze - zijn *ārammaṇa-paccayā* en zijn elk voor zich oorzakelijk verwant aan de zesenzeventig klassen van bewustzijn, bekend als geest-waarnemingen (of elementen van begrip).²

Hoe moet *ārammaṇa* begrepen worden en hoe *paccaya*? *Ārammaṇa* moet begrepen worden in de zin van *ālambitabba*, wat betekent: iets waar de geest en de mentale elementen zich aan vasthouden en dat ze, zogezegd,

1. Het drievoudig element van bevattingsvermogen is het drievoudig geest-element (*mano-dhātu*): het bewustzijn dat aandacht schenkt aan de vijf zintuiglijke objecten (*pañcadvārāvajjana*) en de twee die deze ontvangen (*sampañcchana*) als heilzaam of onheilzaam resultaat.

2. *Manoviññānadhātu*: dit omvat alle klassen van bewustzijn die behandeld worden in de Abhidhamma, met uitzondering van de tien soorten zintuiglijk bewustzijn en het drievoudig geestelement.

aanhangen. *Paccaya* moet begrepen worden in de zin van *upakāraka*, wat betekent: iets dat helpt of hulp verleent (in het ontstaan van *paccayuppanna-dhammā*).¹

Wat betreft het woord *ālambitabba*, de functie van de *ālambana* van de geest en zijn mentale factoren is het vastpakken van, of het zich hechten aan het object. Er is bijvoorbeeld in deze fysieke wereld een soort metaal genaamd *ayokantaka* (letterlijk ijzer-verlangend), magneet, vanwege zijn schijnbare verlangen naar ijzer. Wanneer het dichtbij een blok ijzer komt, schudt het, alsof het ernaar verlangt. Bovendien verplaatst het zichzelf voorwaarts en hecht zich aan het ijzer. In andere gevallen trekt dit metaal het ijzer aan, en dus schudt het ijzer, nadert de magneet en hecht zich stevig aan de magneet. Hier zien we de kracht van de magneet, wat beschouwd mag worden als een treffende representatie van de *ālambana* van de geest en de mentale factoren.

De geest en zijn begeleidende factoren hechten zich niet alleen aan objecten, maar als ze het punt bereiken dat ze in iemand ontstaan, komen ze op en houden elk moment weer op, terwijl de objecten aanwezig blijven aan de toegangen van de zes deuren.² Zo gelijkt het opkomen en ophouden op het geluid van een gong, dat alleen maar dan voortgebracht wordt wanneer we op het oppervlak ervan slaan, en onmiddellijk daarna gevolgd wordt door stilte. Het is net als met het geluid van een viool, dat alleen voortgebracht wordt wanneer we met de strijkstok over de snaren strijken en dan onmiddellijk ophoudt.

Voor een slapende man zijn, terwijl de levenscontinua stromen (in de gedachtenstroom), *kamma*, het teken van *kamma* en het teken van de bestemming die hem in het volgende leven te wachten staat - die duidelijk de toegangen hadden betreden die leiden tot de zes deuren op het moment dat de dood naderde in het voorafgaande bestaan - *ārammaṇa*-relaties, en oorzakelijk verbonden met (de negentien klassen van) bewustzijn die bekend zijn als het levenscontinuüm (*bhavaṅga*).

Hier eindigt de *Ārammaṇa*-relatie.

1. In deze relatie staat *paccaya* in het algemeen bekend als *ārammaṇa* = 'hanger' (zoals een haak om een pot aan te hangen) = 'object'; en *paccayuppannā* staat bekend als *ārammanika* = 'aanhanger' = 'subjezt'. [Eng. vertaler]

2. De zes deuren van de zintuigen - de geest is in de Boeddhistische filosofie het zesde zintuig.

3. ADHIPATI - PACCAYA de Relatie van Overheersing

Er zijn twee soorten van relatie van overheersing: de objectieve overheersing en de coëxistente overheersing. Wat is van deze twee de objectieve overheersing? Enkele van de objecten, die bij de *ārammaṇa*-relatie besproken zijn, zijn bijzonder prettig, bijzonder aantrekkelijk, bijzonder aangenaam en bijzonder hoog gewaardeerd. Dergelijke objecten laten de relatie van objectieve overheersing zien. Objecten kunnen uiteraard prettig of onprettig zijn, maar alleen de bijzonder prettige objecten - d.w.z. die objecten die door een bepaald persoon bijzonder hoog gewaardeerd worden - vertonen deze relatie. Met uitzondering van de twee klassen van bewustzijn die geworteld zijn in afkeer,¹ de twee klassen van bewustzijn die geworteld zijn in onwetendheid en het tastbewustzijn dat begeleid wordt door pijn, samen met de begeleidende factoren van al deze, kan analytisch aangetoond worden dat de overige klassen van *kāma*-bewustzijn, *rūpa*-bewustzijn, *arūpa*-bewustzijn en transcendentaal bewustzijn,² samen met hun respectievelijke begeleidende factoren en alle bijzonder aangename materiële hoedanigheden de oorzakelijke relatie van objectieve overheersing laten zien.

Van deze wordt gezegd dat zintuiglijke objecten enkel de oorzakelijke relatie van de objectieve overheersing laten zien wanneer ze hooglijk gewaardeerd worden, anders niet. Maar zij die de *jhāna*-stadia bereiken zal het nooit ontbreken aan hoogachting voor de verheven *jhāna* die zij reeds bereikten. Nobile discipelen ontbreekt het eveneens nooit aan grote achting voor de transcendentale toestanden³ die zij verkregen hebben en waar ze zich in verheugen.

Welke dingen hebben betrekking op deze relatie? De acht klassen van bewustzijn geworteld in begeerte (*lobha*), de acht klassen van moreel *kāmaloka*-bewustzijn, de vier klassen van niet-functionerend *kāmaloka*-bewustzijn die verbonden zijn met kennis en de acht klassen van transcendentaal bewustzijn; deze hebben betrekking op deze relatie. Hier hebben de zes wereldse objecten⁴ oorzakelijk betrekking op de acht klassen

1. Onvoorbereid (spontaan, *asankhārika*) en met bedachten rade (aangespoord, *sasankhārika*).
2. Bewustzijn van het zintuiglijk gebied, bewustzijn van het fijnstoffelijk gebied, bewustzijn van het niet-stoffelijk gebied en bovenwerelds bewustzijn.
3. Hier worden de bovenwereldse toestanden (*lokuttaradhammā*) bedoeld, d.w.z. de vier paren die de vier stadia van het pad met de vrucht en Nibbāna samenstellen. [Eng. vertaler] Lees voor details: *Boeddhistisch Begripenboek*, Thera Dhammawīranātha, p. 17 'Ariya Puggala' of *Puggala Paññatti*, Thera Dhammawīranātha.
4. Beelden, geluiden, geuren, smaken, aanrakingen en ideeën.

van bewustzijn die geworteld zijn in begeerte. De zeventien klassen van werelds moreel bewustzijn hebben betrekking op de vier klassen van moreel *kāma*-bewustzijn die niet verbonden zijn met kennis. De eerste drie paren van het Pad en de Vrucht en *Nibbāna*, tezamen met al die klassen van werelds moreel bewustzijn, hebben betrekking op de vier klassen van moreel *kāma*-bewustzijn die verbonden zijn met kennis. Het hoogste - de vierde graad van het Pad en de Vrucht van het Arahatschap - heeft samen met *Nibbāna* betrekking op de vier klassen van niet-functionerend *kāma*-bewustzijn die verbonden zijn met wijsheid. En *Nibbāna* heeft betrekking op de acht klassen van transcendentaal bewustzijn.

Hoe moet *ārammaṇa* begrepen worden en hoe *adhipati*? *Ārammaṇa* moet begrepen worden in de betekenis van *ālambitabba* (zie *ārammaṇa-paccaya*) en *adhipati* in de zin van overheersing (*adhipaccaṭṭha*). Maar wat is dan overheersing? Overheersing is het vermogen van objecten om die mentale toestanden en mentale eigenschappen waardoor ze hooglijk gewaardeerd worden te overheersen. Het moet zo begrepen worden dat de zich relaterende dingen (*paccaya-dhammā*) van *ārammaṇādhipati* te vergelijken zijn met de heersers, terwijl de gerelateerde dingen (*paccayuppanna-dhammā*) te vergelijken zijn met de slaven in de menselijke samenleving.

In de Sutasoma Jātaka gaf koning Porisāda zijn koninkrijk alleen al op voor de smaak van mensenvlees, daar hij een extreme hang naar de smaak van mensenvlees had, en leefde als zwerver in het bos. Hier is de smaak van mensenvlees de *paccaya-dhammā* van *ārammaṇādhipati* en is koning Porisāda's bewustzijn, dat geworteld was in begeerte, de *paccayuppanna-dhamma*.

En verder verzaakte koning Sutasoma, die een zeer hoge achting had voor de Waarheid¹, zijn soevereiniteit, zijn hele koninklijke familie en zelfs zijn leven in het belang van de Waarheid, en wierp zichzelf in de handen van Porisāda. In dit geval is de waarheid *paccaya-dhamma* en koning Sutasoma's morele bewustzijn *paccayuppanna-dhamma*. Aldus moeten we alle zintuiglijke objecten waar we een grote achting voor hebben begrijpen.

Wat is de relatie van coëxistente overheersing? Voornemen of het-verlangen-om-te-doen, geest² of wil, energie of inspanning en beredeneren

1. Waarheid betekent hier de oprechtheid van de belofte die hij had gedaan. [Eng. vertaler]

2. Geest verwijst hier naar een van de appercepties die in het algemeen vijfenvijftig in totaal zijn, maar in dit verband moeten we de twee klassen van misleid bewustzijn als wel esthetisch genieten buitensluiten. De andere drie dominanten zijn hun eigen begeleidende factoren. [Eng. vertaler]

of onderzoek, die tot de overheersende toestand gekomen zijn, behoren tot deze relatie.

Welke dingen hebben betrekking op deze relatie? De klassen van de geest en van mentale hoedanigheden die toevoegingen zijn van de overheersers, en de stoffelijke hoedanigheden die door overheersende gedachten voortgebracht worden, hebben betrekking op deze relatie.

Hoe moet coëxistent (*sahajāta*) begrepen worden en hoe overheersing (*adhipati*)? Coëxistent moet begrepen worden in de zin van 'medevoortbrengend' (*sahuppadanattha*) en *adhipati* in de betekenis van 'overweldigend' (*abhibhavanattha*). Hierbij komt een verschijnsel, wanneer het opkomt, niet alleen op, maar veroorzaakt gelijktijdig het opkomen van zijn toevoegingen. Zo'n oorzakelijke activiteit van het verschijnsel wordt aangeduid met de term medevoortbrengend (*sahuppadanattha*). En de term 'overweldigend' (*abhibhavanattha*) betekent 'overwinnend'. Zo overwint koning Cakkavatti bijvoorbeeld door eigen kracht of verdienste en wordt hij meester over de inwoners van het gehele continent, die hij naar zijn eigen wil kan leiden. Zij worden ook zoals ze geregeerd worden. Op dezelfde manier worden die vier invloeden die tot de overheersende fase zijn gekomen, meester over hun toevoegingen, die zij vervolgens naar hun eigen wil leiden in elk van hun respectievelijke functies. De toevoegingen worden ook zoals ze geleid worden. Om een ander voorbeeld te nemen: in elk van de massa's aarde, water, vuur en lucht zien we dat de vier elementen uitzetting, aantrekking, hitte en beweging respectievelijk overheersend zijn. Elk heeft de suprematie over de overige drie componenten en past ze aan bij zijn eigen intrinsieke eigenschap.¹ De overige drie leden van de groep van vier elementen moeten eveneens de eigenschap van het overheersende element volgen. Op dezelfde wijze brengen deze vier overheersers, die door hun kracht tot de heersende fase gekomen zijn, de toevoegingen in overeenstemming met hun eigen intrinsieke eigenschap. En deze toevoegingen moeten eveneens de eigenschap van de overheersers volgen. Dit is de betekenis van overweldiging (*abhibhavana*).

Hier zouden sommigen kunnen zeggen: 'Als deze dingen, voornemen daargelaten, overheersers genoemd worden omdat ze hun toevoegingen overwinnen, zou hebzucht eveneens een overheerser genoemd moeten worden, omdat het duidelijk een meer overweldigende kracht over de toevoegingen bezit dan voornemen.' Maar hierop kunnen we antwoorden: 'Hebzucht is

1. In geen enkele massa van aarde, water, vuur of lucht bestaan deze elementen in een staat van absolute zuiverheid. De andere elementen zijn altijd aanwezig, maar dan in een ondergeschikte proportie.

inderdaad krachtiger dan voornemen, maar alleen bij de gewone, niet-intelligente mensen. Bij de wijzen is, wat betreft het overwinnen van de toevoegingen, voornemen krachtiger dan begeerte.' Als verondersteld wordt dat begeerte krachtiger is, hoe zouden dan mensen die in de greep van begeerte zijn de verzadigdheid van hun gelukkige bestaan en hun rijkdom kunnen opgeven, de methoden van verzaking ten uitvoer kunnen brengen en kunnen ontsnappen aan de kringloop van ellende? Maar omdat voornemen krachtiger is dan begeerte kunnen mensen die in de greep zijn van begeerte, de verzadigdheid van hun gelukkige bestaan en hun rijkdom opgeven, de methoden van verzaking ten uitvoer brengen en ontsnappen aan de kringloop van ellende. Vandaar dat voornemen een ware overheerser is en hebzucht niet. Hetzelfde moet in ogenschouw genomen worden wanneer voornemen tegenover haat enz. gesteld wordt.

Laten we dit nu nog duidelijker verklaren. Wanneer omvangrijke en moeilijke menselijke ondernemingen zich presenteren, vereist de voltooiing van een dergelijke onderneming het opkomen van deze vier overheersers. Hoe? Wanneer mensen met slechte bedoelingen geconfronteerd worden met zo'n onderneming, wijken hun voornemens. Ze willen haar niet op zich nemen. Ze laten haar liggen omdat ze er geen zin in hebben en zeggen zelfs: 'Deze taak ligt niet binnen het bereik van onze mogelijkheden.' Wat mensen met goede bedoelingen betreft, zij worden begeesterd bij het zien van een dergelijke omvangrijke onderneming. Zij zijn bereid om haar op zich te nemen. Ze besluiten om de taak te volbrengen en zeggen: 'Dit ligt binnen het bereik van onze mogelijkheden.' Iemand met een dergelijke aard is door zijn voornemen zo overtuigd, dat hij niet in staat is de onderneming op te geven terwijl hij zich er mee bezighoudt en zolang deze nog niet volbracht is. En aangezien dit het geval is, zal de onderneming op een dag volbracht zijn, zelfs al is ze erg omvangrijk.

Laten we ons nu richten tot de mensen van de luie soort. Wanneer ze te maken krijgen met een dergelijke omvangrijke taak, schrikken ze er onmiddellijk van terug. Ze schrikken ervan terug, omdat ze voorzien dat ze door grote moeilijkheden heen moeten en dat ze eveneens lichamelijke en mentale pijn zullen moeten doorstaan als zij deze taak willen volbrengen. Wat betreft een vlijtig iemand, hij wordt bij het zien ervan vervuld met energie en wenst zich ervoor in te zetten. Hij gaat door dik en dun met het uitvoeren van de taak, hoeveel tijd hij ook nodig zal hebben. Hij komt nooit terug op zijn inspanningen, noch wordt hij teleurgesteld. Hij denkt er alleen maar aan dat een dergelijke omvangrijke taak niet volbracht kan worden zonder zijn onwankelbare inspanning, dag en nacht. En omdat dit zo is zal de omvangrijke taak op een dag beslist ten einde zijn.

Laat ons nu het geval van de wankelmoedigen bezien. Zij keren zich eveneens af bij het zien van zo'n omvangrijke taak. Zij zullen er beslist nooit meer aan denken. Maar dit is volkomen anders in het geval van iemand die energiek is. Als hij een dergelijke taak ziet, raakt hij er in hoge mate in geïnteresseerd. Hij is zelfs niet in staat zijn gedachten er van af te houden. De hele tijd gaat hij op in gedachten aan de taak en als het nodig is zet hij zich er voor lange tijd voor in, waarbij hij allerlei lichamelijke en mentale pijnen verdraagt. Het resterende zou hierna op dezelfde manier verklaard moeten worden als het hierboven vermelde overheersende voornemen.

Nogmaals enkele woorden betreffende niet-intelligente mensen. Wanneer ze geconfronteerd worden met een dergelijke taak, worden ze verblind. Ze weten niet hoe te beginnen, noch hoe het werk voort te zetten, noch hoe dit te voltooien. Ze hebben het gevoel dat ze het donker betreden hebben, waarin geen enkel licht van neiging om het uit te voeren is aangebracht om ze te leiden. Aan de andere kant voelt, in het geval van een intelligent iemand, zo iemand zich, wanneer hij een dergelijke taak moet aanpakken, alsof hij opgetild wordt tot het hoogtepunt van zijn verstandelijke vermogen, waarna hij onderscheidt waar hij moet beginnen en waar hij moet eindigen. Hij weet eveneens welk voordeel en welke verdienste hem ten deel zullen vallen wanneer hij deze taak uitvoert. Hij vindt veel dingen uit om de voltooiing ervan te vergemakkelijken. En zo gaat hij voor lange tijd verder met het werk, enzovoort. Het overige moet op dezelfde manier verklaard worden als de overheersende inspanning - men hoeft enkel de woorden 'onwankelbare inspanning' te vervangen door 'met een enorme hoeveelheid aan onderzoek'.

Wanneer omvangrijke en moeilijke menselijke ondernemingen zich dus presenteren, worden deze vier overheersers overheersend temidden van de middelen om ze te voltooien. Ten gevolge van het bestaan van deze vier overheersers bestaan er beroemde of waardige personen (of persoonlijkheden) zoals de Alwetende Boeddha's, de Pacceka Boeddha's,¹ de meest eminente discipelen, de grote discipelen en de gewone discipelen. Ten gevolge van de verschijning van dergelijke persoonlijkheden verschijnen er eveneens, voor de algemene voorspoed en het welzijn van de mensheid, talrijke kunsten en wetenschappen, alsook algemene gebruiksartikelen om de mens te dienen in zijn behoeften en benodigdheden, onder de noemer van beschaving.

Hier eindigt de *Adhipati*-relatie.

1. Dit zijn degenen die Nibbāna zonder steun bereiken.

4. ANANTARA - PACCAYA de Relatie van Opeenvolging

Wat is de *anantara*-relatie? Alle klassen van bewustzijn en hun mentale begeleidendende factoren die net opgehouden zijn (in het onmiddellijk voorafgaande moment), zijn *anantara*-relaties. Welke hebben betrekking op deze relatie? Alle klassen van bewustzijn en hun mentale begeleidendende factoren die zojuist zijn opgekomen (in het onmiddellijk daaropvolgende moment) worden door deze relatie gerelateerd.

In het bestaan van een wezen staat het wedergeboorte-bewustzijn in relatie tot het eerste levenscontinuüm (*bhavaṅga*) door middel van opeenvolging en het eerste levenscontinuüm staat vervolgens op dezelfde wijze in relatie tot het tweede levenscontinuüm; en zo verder met de rest.

Met betrekking tot de tekst uit het Dhamma-Yamaka, het negende hoofdstuk van het Zesde Boek van de Abhidhamma, waar gesteld wordt: 'Wanneer het tweede immorele bewustzijn opkomt in de Zuiveren (die verblijven in de fijnstoffelijke wereld, *Suddhāvāsā*)', begrijpen we dat als hij (de zuivere) zich bewust wordt van zijn nieuwe lichaam, het eerste gedachtenproces dat plaats vindt bij een wezen in zijn nieuwe bestaan het proces is van een immorele gedachte, begeleid door het sterke verlangen het nieuwe leven te leiden met het idee: 'Dit is van mij', 'Dit ben ik', 'Dit is mijn zelf'. Wanneer dit proces op het punt staat plaats te vinden, trilt eerst het levenscontinuüm voor twee momenten. Hierna komt het geestdeurbevattingsvermogen met daaropvolgend een reeks van zeven appercepties (*javana*), begeleid door een sterk verlangen om het nieuwe leven te leiden. Hierna begint het levenscontinuüm opnieuw te stromen.

In feite weet dit wezen¹ helemaal niets af van zijn huidige nieuwe bestaan. Hij leeft met overdenkingen van wat hij in zijn vorig bestaan ervaren heeft. De basis van de geest is echter te zwak, met als gevolg dat het object ook niet helder overdacht kan worden. En omdat het object zo onduidelijk is, komen in het algemeen enkel die klassen van bewustzijn op die verbonden zijn met verwarring.

Ongeveer twee maanden na de bevruchting, in welke periode het individu zich langzamerhand ontwikkelt, komen de beheersende krachten van de ogen, oren, enz. tot volledige ontwikkeling. Maar omdat er in de baarmoeder geen licht enz. is, komen de vier klassen van waarnemen (visueel, auditief, enz.) niet op. Alleen de tastzin en de geest-waarnemingen komen op. Het kind ondergaat veel pijn en verdriet bij elke lichaamsverandering van de

1. Ledi Sayadaw lijkt hier het leven als wezen dat in de schoot herboren is te beschrijven.

moeder en gedurende de geboorte ervaart hij nog meer pijn. Zelfs wanneer hij in de buitenwereld gekomen is, moet hij steeds zwak en kwetsbaar op zijn rug liggen, tot het tere lichaam sterk genoeg wordt [lett. de toestand van volgroeidheid bereikt] om zichzelf te ondersteunen. In deze periode kan hij geen objecten die er op dat moment zijn waarnemen, maar zijn geest keert zich in het algemeen naar de objecten uit zijn vorig bestaan. Als hij uit de hellen afkomstig is, toont hij in het algemeen een onaangenaam gelaat, omdat hij nog steeds voelt wat hij in de hellen ervaren heeft. Als hij afkomstig is uit de *Deva*-wereld, heeft hij niet alleen een stralende glimlach, maar in die vreugdevolle uitdrukking van lachen toont hij zijn geluk als hij denkt aan objecten uit de *Deva*-wereld.

Verder worden de onderdelen van zijn lichaam geleidelijk aan stabiel en zijn zintuiglijk waarnemen helderder. Nu is hij spoedig in staat om vreugdevol te spelen op zijn eigen lieve maniertjes. Nu is er voor hem een gelukkig leven begonnen en hij begint belangstelling te krijgen voor zijn nieuwe leven. Hij neemt zijn moeders spraak in zich op en imiteert deze. Hij babbelt met haar. Dus zijn zintuigen keren zich vrijwel geheel tot de huidige wereld; en al zijn herinneringen uit zijn vorige leven vervagen. Dat wil zeggen dat hij zijn vorige bestaan vergeet.

Vergeten alle wezens in deze levensperiode hun vorige bestaan? Nee, niet alle wezens. Sommigen die zeer onderdrukt zijn geweest door de pijn van de conceptie vergeten hun vorige bestaan tijdens de zwangerschapsperiode, anderen op het moment van geboorte en weer anderen in bovengenoemde periode; sommigen gedurende hun jeugdijaren en anderen als ze oud zijn. Sommige buitengewone mensen vergeten het hun gehele leven niet en er zijn zelfs enkelen die in staat zijn zich twee of drie vorige bestaanstoestanden te herinneren. Zij worden '*jātissarasatta*' genoemd: zij die begiftigd zijn met de herinnering aan hun vorige bestaanstoestanden.

Laat ons nu terugkeren naar ons onderwerp. Alhoewel de zes-deuren processen van gedachten beginnen te werken nadat het kind geboren is, werken de zes-deuren processen pas in volle actie wanneer het kind in staat is om tegenwoordige objecten op te nemen. Zodoende staat elk gedachteproces, elk voorafgaand bewustzijn dat net opgehouden is, door middel van opeenvolging in verband met elk opvolgend bewustzijn dat onmiddellijk opgekomen is. Deze relatie van opeenvolging overheerst gedurende de gehele periode waarin zich bestaanstoestanden van een individu voordoen, vanaf het onvindbare begin, ononderbroken. Pas als hij het Pad van Arahatschap bereikt heeft en het *Khandha-Parinibbāna* (d.i. de uiteindelijke uitdoving van de vijf aggregaten) is binnengegaan wordt dit continuüm doorbroken, ofwel, juister gezegd, houdt het voor altijd op te bestaan.

Waarom wordt *anantara* zo genoemd en waarom *paccaya*? *Anantara* wordt zo genoemd omdat het er voor zorgt dat die toestanden van verschijnselen die 'gelijk aan zichzelf' zijn, zich voordoen in het onmiddellijk daarop volgende ogenblik. *Paccaya* wordt zo genoemd omdat het hulp aanbiedt. In de zin 'gelijk aan zichzelf' wordt met 'gelijk' een 'soortgelijkheid' met betrekking tot het hebben van het vermogen om zich bewust te zijn van een object tot uitdrukking gebracht. En *sārammana* betekent een verschijnsel dat niet plaatsvindt zonder de aanwezigheid van een object. Zodoende wordt het vertaald als 'gelijk wat betreft het hebben van het vermogen zich bewust te zijn van een object.'

De bovenstaande verklaring geeft eveneens de volgende betekenis weer: Hoewel de voorafgaande gedachte ophoudt, houdt het vermogen van bewustzijn pas op wanneer het ervoor heeft gezorgd dat de opvolgende gedachte opkomt.

Hier moeten we bedenken dat de reeks van *paccaya-dhammā* van deze relatie te vergelijken is met een reeks voorafgaande moeders en de reeks van *paccayuppanna-dhammā* lijkt op een opvolgende reeks van dochters. Omdat dit zo is zou de laatste stervensgedachte van een Arahāt ook het ontstaan van een wedergeboortebewustzijn moeten veroorzaken. Maar dat gebeurt in dit geval niet, omdat bij het beëindigen van de bestaansontwikkeling alle activiteiten van wil en de bezoedelingen (*kamma-kilesa*) volkomen opgehouden zijn en de laatste stervensgedachte de uiteindelijke, ultieme rust bereikt heeft.

Hier eindigt de *Anantara*-relatie.

5. SAMANANTARA - PACCAYA de Relatie van Onmiddellijke Opeenvolging

De classificaties van de *paccaya-dhammā* en de *paccayuppanna-dhammā* van deze relatie zijn alle hetzelfde als die van de *anantara*-relatie.

Hoe moet *samanantara* begrepen worden? *Samanantara* moet begrepen worden in de zin van een 'volkomen directheid'. Hoe? In een stenen pilaar kunnen de groepen materie die schijnbaar verenigd zijn in één massa, niet zonder de materiële eigenschap van begrenzing of ruimte die tussen ze in ligt, want materie is stoffelijk en vormend. Dat wil zeggen dat er een element van ruimte bestaat tussen alle eenheden van materie, dat uitholling of holte genoemd wordt. Maar dit is niet zo bij onstoffelijke hoedanigheden. Hierbij bestaat geen ruimte, uitholling of holte tussen de twee opeenvolgende groepen van de geest en hun mentale begeleidende factoren. Dat wil zeggen dat die groepen van de geest en hun mentale begeleidende factoren geheel zonder enige uitholling zijn, omdat de mentale toestand stoffelijk noch vormend is. De uitholling tussen de twee opeenvolgende groepen van de geest en hun mentale begeleidende factoren is dan ook niet bekend aan de wereld. Dus wordt aangenomen dat de geest blijvend, stabiel, stationair en onveranderbaar is. Vandaar dat *samanantara* begrepen moet worden in de zin van een volkomen directheid.

In de voorgaande relatie werd *anantarāttha* reeds verklaard als *attano anantare attasadisassa dhammantarassa uppādanattīhena*: dit is zo omdat het dergelijke toestanden van verschijnselen die vergelijkbaar zijn met zichzelf in het onmiddellijk daaropvolgende ogenblik doet volgen. Omdat dit zo is zouden suggesties als de volgende naar voren gebracht kunnen worden: op het tijdstip van het aanhoudend ophouden (*nirodha-samāpatti*)¹ is het voorafgaande bewustzijn dat van noch-bewustzijn-noch-onbewustzijn, en is het daaropvolgende bewustzijn het bewustzijn van de Nobele Vrucht. Tussen deze twee klassen van bewustzijn vindt gedurende één, twee, drie of zelfs zeven dagen de totale gedachtenonderbreking plaats. Eveneens in het verblijf van onbewuste wezens is het voorafgaande bewustzijn dat van sterven (*cuticitta*, de stervensgedachte) van de voorafgaande *kāmaloka*; en het daaropvolgende (bewustzijn) is dat van wedergeboorte (*paṭisandhicitta*) in de volgende *kāmaloka*. Tussen deze twee klassen van bewustzijn vindt bij het onbewuste wezen de totale gedachtenonderbreking plaats voor de

1. *Nirodha-samāpatti* is hier vertaald met 'aanhoudend ophouden'. Dit is niet alleen het ophouden van bewustzijn, maar ook van de mentale begeleidende factoren en de uit de geest voortkomende mentale eigenschappen.

gehele levensduur van vijfhonderd *kappa's* of grote eonen.

Is het dan niet juist om te zeggen dat de twee klassen van voorafgaand bewustzijn zonder het oorzakelijk vermogen zijn tot het opkomen van iets dat gelijk is aan zichzelf in het onmiddellijk volgend moment? Het antwoord hierop is: nee, ze zijn niet zonder dit vermogen. Het vermogen werd slechts in zijn werking vertraagd voor een bepaalde langere periode, door bepaalde hoog ontwikkelde contemplaties en voornemens. Wanneer voorgaande gedachten ophouden, houden ze op samen met het vermogen dat ze bezitten om iets te doen ontstaan dat gelijk is aan zichzelf. En de opvolgende gedachten kunnen niet in opeenvolging in dat onmiddellijke moment ontstaan; ze ontstaan alleen na de bovengenoemde verstreken tijd. Het kan niet met juistheid gesteld worden dat de voorafgaande gedachten geen oorzakelijk vermogen bezitten om iets te doen ontstaan dat gelijk is aan zichzelf, of dat ze geen *anantara*-relatie zijn vanwege een onderbreking van de werking van het vermogen. Want we zeggen niet dat een koning geen troepen heeft wanneer deze niet feitelijk in een veldslag of in een gevechtshandeling betrokken zijn, of terwijl die troepen rondtrekken en eigenlijk niet nodig zijn om te vechten voor de koning, die op zo'n moment niet zou kunnen zeggen: 'Mannen, het is nog niet de juiste tijd voor jullie om ten strijde te trekken. Maar jullie zullen ten strijde trekken op die en die tijd.' We kunnen hier niet ontkennen dat ze troepen zijn, of dat ze gevechtseigenschappen bezitten. Op precies dezelfde wijze moet de relatie tussen de twee bovengenoemde voorafgaande gedachten begrepen worden.

Hier zouden sommigen kunnen zeggen: 'Er werd vermeld bij de omschrijving van deze relatie, dat zowel de relaterende als de gerelateerde dingen, die onstoffelijke hoedanigheden zijn zonder wat voor vorm dan ook en die niets te maken hebben met enige stoffelijke hoedanigheid van beperking (ruimte) die er tussen in zit, zonder uitholling of holte zijn. Als dit zo is, hoe moeten we dan geloven in het zich op elk moment voordoen van het opkomen en verdwijnen van bewustzijn, wat in de *ārammaṇa*-relatie verklaard werd aan de hand van het geluid van een gong en een viool? Deze vraag kunnen we beantwoorden door het feit te bevestigen - dat in de psychische wereld overigens vanzelfsprekend is - dat de verschillende klassen van bewustzijn in een toestand van een aanhoudende stroom zijn, dat wil zeggen in een voortdurende opeenvolging van verandering. Dit is ook in detail verklaard in de verhandeling over *Citta Yamaka*.

Hier eindigt de *Samanantara*-relatie.

6. SAHAJĀTA - PACCAYA de Relatie van Coëxistentie

De classificaties van de *paccaya* en de *paccayuppanna-dhammā* van deze relatie zullen nu behandeld worden. Alle coëxistente klassen van bewustzijn en hun mentale begeleidende factoren worden ten opzichte van elkaar *paccaya* en *paccayuppanna-dhammā* genoemd. Dit geldt eveneens voor de mentale aggregaten van wedergeboorte en de stoffelijke basis van de geest die gelijktijdig bestaat met wedergeboorte; en zo ook voor de Grote Essentiëlen¹. Alle materiële hoedanigheden die voortkomen uit *kamma* op het moment van wedergeboorte en alle materiële hoedanigheden die voortkomen uit de geest tijdens het leven, op het moment van elke kortstondige bewustzijns-toestand (die het vermogen heeft om een materiële hoedanigheid voort te brengen), worden slechts de *paccayuppanna-dhammā* van dat coëxistente bewustzijn genoemd. Alle materiële hoedanigheden die afgeleid zijn van de Grote Essentiëlen worden echter de *paccayuppanna-dhammā* van de Grote Essentiëlen genoemd.

Hoe moet *sahajāta* begrepen worden, en hoe *paccaya*? *Sahajāta* moet begrepen worden in de zin van coëxistentie en *paccaya* in de zin van het verschaffen van hulp. Hier betekent coëxistentie dat wanneer een verschijnsel opkomt, het samen met zijn resultaat opkomt, of, in andere woorden, het veroorzaakt eveneens gelijktijdig zijn resultaat. Zo luidt de betekenis van coëxistentie zoals die hier van toepassing is. Bijvoorbeeld: wanneer de zon opkomt, komt ze samen op met haar hitte en licht. En wanneer een kaars brandt, brandt ze samen met haar hitte en licht. Evenzo komen samen met het ontstaan van het relaterende ding ook de gerelateerde dingen op.

In bovenstaand voorbeeld is de zon als elke mentale toestand, de hitte van de zon als de coëxistente mentale toestanden en het licht van de zon als de coëxistente materiële hoedanigheden. Evenzo is de zon als elk van de Grote Essentiëlen, haar hitte als de coëxistente Grote Essentiëlen en haar licht als de coëxistente materiële hoedanigheden die hiervan afgeleid zijn. In het voorbeeld van de kaars moet dit op gelijke wijze begrepen worden.

Hier eindigt de *Sahajāta*-relatie.

1. Ofwel de vier Grote Primaire Elementen: aarde, water, vuur en lucht, die de eigenschappen van omvang, cohesie, temperatuur en beweging vertegenwoordigen.

7. AÑÑAMAÑÑA - PACCAYA de Relatie van Wederkerigheid

Wat besproken werd als de *paccaya-dhammā* in de classificaties van de relatie van coëxistentie is hier (in deze relatie) zowel *paccaya* als *paccayuppanna-dhammā*. Alle bewustzijnstoestanden en hun mentale begeleidende factoren zijn wederkerig de *paccaya* en de *paccayuppanna-dhammā*; dit geldt voor de coëxistente Grote Essentiëlen, voor de mentale aggregaten van wedergeboorte, en ook voor de basis van de geest ofwel de hart-basis, die coëxistent is aan de mentale aggregaten van wedergeboorte. Zoals de betekenis hier geïmpliceerd wordt is het eenvoudig te begrijpen. Toch zal een voorbeeld hier niet oninteressant zijn. Wanneer drie palen overeind met de uiteinden tegen elkaar geplaatst worden, is elke paal afhankelijk van en tevens verantwoordelijk voor het blijven staan van de andere twee palen. Zolang één paal in zo'n staande positie blijft zullen alle palen in dezelfde positie blijven. En als één ervan valt vallen ze allemaal tegelijkertijd. Op precies dezelfde wijze moet de relatie van wederkerigheid begrepen worden. Als iemand zou beweren dat de mentale eigenschappen niet in staat zijn op te komen zonder bewustzijn dat ze tot basis dient, zouden we toegeven dat dit zo is. Waarom is dit zo? Omdat de functie van *het kennen* overheersend is onder de functies van contact, overheersend is onder de functies van mentale eigenschappen en zoals de Boeddha in de *Dhammapada* verklaarde: 'De geest is overheersend' (*manopubbaṅgamā dhammā*, enz). En als iemand verder nog beweert dat dit bewustzijn evenmin in staat is op te komen zonder de mentale eigenschappen als correlaat, dan bevestigen wij dit inzicht. Want de mentale eigenschappen zijn begeleidende factoren van bewustzijn; bijgevolg is bewustzijn niet in staat op te komen zonder zijn begeleidende mentale eigenschappen. Op dezelfde wijze moeten de vier Grote Essentiëlen begrepen worden. Maar de stoffelijke hoedanigheden die ervan afgeleid worden, moeten niet beschouwd worden als begeleidende factoren, omdat ze slechts derivaten zijn. Zijn de materiële hoedanigheden van het leven en die welke voortgebracht worden door voedsel dan geen begeleidende factoren, gezien het feit dat ze ieder afzonderlijk de oorzakelijke relatie van beheersing (*indriya paccaya*) en die van voedsel (*āhāra paccaya*) kunnen uitoefenen? Nee, dat zijn ze niet. Ze kunnen alleen beschouwd worden als begeleidende factoren wanneer de ontwikkeling in volle gang is; echter niet wanneer dingen slechts in de toestand van wording zijn. In deze relatie van wederkerigheid is het opkomen van de begeleidende factoren in de fase van wording een noodzakelijke factor.

Hier eindigt de *Aññamañña*-relatie.

8. NISSAYA - PACCAYA de Relatie van Afhankelijkheid

De relatie van afhankelijkheid bestaat uit drie soorten: coëxistente afhankelijkheid, basis pre-existente afhankelijkheid¹ en basis-objectieve pre-existente afhankelijkheid.²

Wat betekent de relatie van coëxistente afhankelijkheid? De relatie van coëxistente afhankelijkheid betreft al datgene dat reeds in de relatie van coëxistentie besloten ligt. Vandaar dat de classificaties van relatie en de gerelateerde dingen hier op dezelfde wijze begrepen dienen te worden als diegene die reeds werden uiteengezet in het gedeelte over de relatie van coëxistentie.

En wat betekent de relatie van basis pre-existente afhankelijkheid? Er zijn zes bases, te weten: oog, oor, neus, tong, lichaam en hart. Deze zes bases zijn tijdens het leven oorzakelijk verwant aan de zeven elementen van waarneming, door middel van de basis pre-existente afhankelijkheid. De materiële basis pre-existeert zichzelf en doet dienst als een grond of substraat; daarom wordt ze 'basis pre-existente afhankelijkheid' genoemd. Hier wordt 'basis' zo genoemd omdat het een grond of substraat is voor de geest en de mentale eigenschappen. Hier betekent 'pre-existeren' het vooraf bestaan, d.w.z. één gedachtemoment eerder dan de eraan gerelateerde dingen. In dit geval komt het wedergeboorte-bewustzijn op afhankelijk van de hart-basis³ die hiermee coëxisteert, omdat er op dat moment nog geen pre-existente stoffelijke basis is. En het eerste levenscontinuüm ontstaat afhankelijk van dezelfde hart-basis die coëxisteert met het wedergeboorte-bewustzijn. Het tweede levenscontinuüm ontstaat eveneens afhankelijk van de hart-basis die coëxisteert met het eerste levenscontinuüm; het derde levenscontinuüm ontstaat afhankelijk van de hart-basis die coëxisteert met het tweede levenscontinuüm; dit gaat zo verder tot het moment van sterven. Zo moet de basis pre-existente afhankelijkheid begrepen worden als iets dat het verband legt tussen de twee elementen van waarneming: het element van bevattingsvermogen en het element van begrip.

Zoals een viool uitsluitend geluid weergeeft wanneer de strijkstok over de snaren strijkt en geen geluid geeft wanneer dit niet gebeurt, zo ontwaken de vijf zintuigen uitsluitend wanneer de vijf soorten zintuig-objecten de vijf toegangen die bekend staan als de vijf bases binnenkomen, en anders

1. Een uit een vorig leven afkomstige basis-afhankelijkheid.

2. Een uit een vorig leven afkomstige objectieve basis-afhankelijkheid.

3. "Hart-basis" (*hadaya-vatthu*) is een figuurlijke uitdrukking voor de stoffelijke basis van de mentale activiteiten. Hier wordt niet het stoffelijke hart bedoeld. [Eng. bewerker]

niet. De impressie is alleen mogelijk in de statische periode van het object en de basis. Als gevolg van de impressie trilt het levenscontinuüm twee ogenblikken. Als gevolg van het trillen van het levenscontinuüm doet bevattingsvermogen zich voor. En als gevolg van bevattingsvermogen kunnen de vijf zintuiglijke waarnemingen opkomen. Daarom zijn de vijf zintuigbases (oog, oor, enz.) die reeds opgekomen waren in het ontluikende moment van het reeds voorbije onderbewustzijn, de basis pre-existente afhankelijkheden van de vijf elementen van zintuiglijke waarneming.

Op het ogenblik van de dood komen de zes bases alle op gedurende het ontluikende moment van het zeventiende onderbewustzijn, teruggerekend vanaf het stervensbewustzijn. Er komen na dit zeventiende onderbewustzijn geen nieuwe bases meer op. Dus als de tijd van sterven gekomen is, komen al het onderbewuste, alle zes-deur proces-waarnemingen en het bewustzijn van verdwijnen op in afhankelijkheid van hun respectievelijke bases, die tegelijk opgekomen zijn met het zeventiende onderbewustzijn dat reeds eerder was opgekomen. Dit is de oorzakelijke relatie van basis pre-existente afhankelijkheid.

Wat is de oorzakelijke relatie van basis-objectieve pre-existente afhankelijkheid? Wanneer iemand reflecteert en als gevolg van verlangen, waandenkbeeld en dwaling de visie vasthoudt: 'Mijn geest vestigt zich in afhankelijkheid van materie die van mij is, of zelf, of mijzelf,' of wanneer men als volgt redeneert of speculeert: 'Mijn geest vestigt zich in afhankelijkheid van materie die onbestendig, leed, en geen ziel is', dan komen er geestdeur-waarnemingen zoals besluitvorming enz. op. Op zo'n moment wordt elk van de stoffelijke bases de grond voor en ook het object van elke geestdeur-waarneming. Daarom is een dergelijke hartbasis oorzakelijk verwant aan een dergelijk bewustzijn en zijn begeleidende factoren door middel van basis-objectieve pre-existente afhankelijkheid. Dit is de oorzakelijke relatie van basis-objectieve pre-existente afhankelijkheid. Zo wordt de relatie van afhankelijkheid onderverdeeld in drie verschillende soorten.

Hier zou de afhankelijkheid door middel van *Suttanta* eveneens vermeld moeten worden. We weten dat mensen, dieren, bomen enzovoort steunen of rusten op de aarde; de aarde steunt op haar beurt weer op de grote massa lucht; en de lucht steunt op de onbegrensde lege ruimte eronder. We weten eveneens dat mensen zich vestigen in huizen; bhikkhoes in *vihāra's* of kloosters; *devatā* in hemelse verblijfplaatsen; en zo verder met het gehele heelal. Aldus zouden we kunnen begrijpen dat alles oorzakelijk verwant is aan iets anders door middel van afhankelijkheid.

Hier eindigt de *Nissaya*-relatie.

9. UPANISSAYA - PACCAYA de Relatie van Voldoende Voorwaarde

De relatie van voldoende voorwaarde bestaat uit drie soorten: de objectieve voldoende voorwaarde, de opeenvolgende voldoende voorwaarde en de vanzelfsprekende voldoende voorwaarde. Van deze drie is de eerste hetzelfde als objectieve overheersing en de tweede als opeenvolging.

Wat betekent vanzelfsprekende voldoende voorwaarde? Alle voorgaande, huidige en toekomstige, innerlijke en uiterlijke, klassen van bewustzijn samen met hun mentale begeleidende factoren, alle stoffelijke hoedanigheden, Nibbāna en begrippen (*paññatti*) zijn vanzelfsprekende voldoende voorwaarden, elk voor zich gerelateerd zoals dit het geval is bij alle huidige klassen van bewustzijn en hun mentale begeleidende factoren.

De Boeddha die heengegaan is en Nibbāna bereikte, zijn Dhamma, de Orde van zijn heilige discipelen en de opeenvolging van de erkende Orde zijn oorzakelijk verwant aan ons, de latere generaties, door middel van de vanzelfsprekende voldoende voorwaarde voor het ontwikkelen van het goede. Op dezelfde manier zijn onze voorouders in hun respectievelijke hoedanigheden als ouders, leraren, wijze monniken en brahmanen, eminente filosofen en machtige grootse koningen eveneens oorzakelijk verwant aan de daaropvolgende generaties door middel van de vanzelfsprekende voldoende voorwaarde, hetzij voor de ontwikkeling van het goede of het slechte, danwel voor het ervaren van vreugde of van leed. Hiervoor legden zij talrijke wetten en uitspraken vast, morele en immorele, en ook wereldse instellingen, voor zowel het welzijn als het tegenovergestelde daarvan van de volgende generaties. De toekomstige generaties traden ook in hun voetsporen en namen hun gewoonten over door liefdadig te zijn, door het in acht nemen van de leefregels enzovoorts, door het toepassen van morele en sociale wetten van de wereld, door het aanhangen van verscheidene religieuze overtuigingen, door verschillende soorten beroepen uit te oefenen, door het bestuderen van diverse takken van kunst en wetenschap, door het regeren van gehuchten, dorpen en steden, door landbouwer te zijn zowel in het veld als op de boerderij, door het graven van meren, vijvers en waterputten, door het bouwen van huizen, door het vervaardigen van rijtuigen en karren, door het bouwen van boten, stoomboten en schepen, en door het zoeken naar en het accumuleren van rijkdommen, zoals zilver, goud, edelstenen, parels en dergelijke. Aldus heeft de wereld zich onophoudelijk ontwikkeld.

De toekomstige Boeddha (*Metteyya*), zijn Dhamma en zijn Orde zijn vanzelfsprekende voldoende voorwaarden die oorzakelijk verwant zijn aan de huidige generatie, voor het verwerven van de deugden en het verkrijgen

van verdienste. Suprematie, rijkdom, macht en voorspoed, die in de toekomst te verwerven zijn, zijn eveneens vanzelfsprekende voldoende voorwaarden, behorende bij de huidige generatie, voor het voortbrengen van allerlei inspanningen. De verworvenheid van een gelukkig bestaan, rijkdom, het bereiken van het Pad, de Verwezenlijking en Nibbāna, die in de toekomst genoten kunnen worden, zijn eveneens vanzelfsprekende voldoende voorwaarden, behorende bij de huidige generatie van mensen, voor de ontwikkeling van zulke vormen van verdienste als liefdadigheid, deugdzaamheid enzovoort.

Met de hoop op het oogsten van de gewassen in de winter bewerken mensen de grond en zaaien ze in het regenseizoen, of verrichten ze allerhande werkzaamheden, waarvoor arbeid en verstandelijke vermogens benodigd zijn, in de hoop geld te verdienen met de voltooiing van het werk. Nu zijn de te oogsten gewassen en het te ontvangen geld toekomstige vanzelfsprekende voldoende voorwaarden verwant aan het verkrijgen van de gewassen en geld. Op dezelfde wijze verrichten de meeste mensen in dit huidige leven vele goede daden, zich realiserende dat zij de vruchten van deze daden zullen oogsten in een volgend leven. In dit geval zijn de vruchten die geoogst zullen worden in de toekomst toekomstige vanzelfsprekende voldoende voorwaarden die verwant zijn aan de reeds verrichte daden in het huidige leven. De reeds verrichte daden zijn eveneens vanzelfsprekende voldoende voorwaarden, verwant aan de vruchten die in de toekomst geoogst zullen worden. Zo zien we dat de toekomstige vanzelfsprekende voldoende voorwaarde even veelomvattend en uitgestrekt is als de vroegere.

De huidige Boeddha en zijn Dhamma enzovoort, vormen huidige vanzelfsprekende voldoende voorwaarden die verwant zijn aan de mensen, *devatā* en *Brahmā* die nu leven; evenzo zijn levende ouders verwant aan levende zoons en dochters. De huidige vanzelfsprekende voldoende voorwaarde is dus duidelijk en gemakkelijk te begrijpen.

Interne vanzelfsprekende voldoende voorwaarden zijn die welke werkzaam zijn in een levend persoon zoals de Boeddha, enz. Externe vanzelfsprekende voldoende voorwaarden zijn voorwaarden zoals landen, bergen, rivieren, oceanen en dergelijke, die dienst doen als rustplaats voor het bestaan van leven (bewuste wezens); of zoals wouden, bossen, bomen, grassen, granen, bonen enzovoort; of zoals de maan, de zon, de planeten, de sterren enzovoort; of zoals de regen, vuur, wind, koude, hitte en dergelijke, die op een of andere manier zowel nuttig als gunstig zijn voor het leven. Deze zijn de meer krachtige voldoende voorwaarden, die ofwel voor het volbrengen van het goede of voor de verspreiding van het slechte zorgen, ofwel voor het genieten

van genoegens of voor het lijden aan pijnen.

Zij die met ernst streven om Nibbāna te verwezenlijken in dit leven, werken aan de factoren van Verlichting. Diegenen met een vurige hoop om Nibbāna te verwezenlijken in de komende levens, wanneer Boeddhā's verschijnen, volbrengen de Volmaaktheden. Hier is Nibbāna de meer krachtige voldoende voorwaarde voor het uitvoeren van deze taken.

Een grote verscheidenheid aan concepties of namen-en-begrippen, die in de leringen van de Boeddhā veelal gebruikt of gevonden worden, vormen eveneens voldoende voorwaarden voor het begrip van vele zaken.

Eigenlijk komen alle samengestelde dingen slechts op wanneer er de juiste oorzaken of voorwaarden voor zijn, anders niet. En ze houden alleen stand als er oorzaken aanwezig zijn voor hun instandhouding, anders niet. Daarom zijn er zowel oorzaken of voorwaarden nodig voor hun opkomen als voor de handhaving ervan. Nibbāna en begrippen zijn echter onvoorwaardelijke zaken zonder geboorte en wording, eeuwigdurend en eeuwig. Bijgevolg zijn er geen oorzaken noodzakelijk voor hun opkomen en handhaving.¹

Het morele is oorzakelijk verwant aan dat wat moreel is door middel van de voldoende voorwaarde. Een heldere uiteenzetting hiervan wordt gegeven in de *Paṭṭhāna*, waar gezegd wordt: 'Door overtuiging doet men aan liefdadigheid, houdt men zich aan de leefregels enzovoort.' Evenzo is het immorele oorzakelijk verwant aan het immorele en het ongespecificeerde of niet-morele² aan het niet-morele door middel van de voldoende voorwaarde, wat duidelijk wordt gemaakt door deze uiteenzettingen: 'Door wellust gedreven pleegt iemand een moord, diefstal enzovoort' en 'Door het gepaste klimaat en voedsel geniet iemand van een goede lichamelijke gezondheid enzovoort.' Het morele is eveneens verwant aan dat wat immoreel is door middel van een krachtiger voldoende voorwaarde. Dit kan uit de volgende uiteenzetting afgeleid worden: 'Iemand

1. Dat wil zeggen dat Nibbāna en begrippen (of beter gezegd begripstermen) geen tijdsfactor kennen en dus niet onderhevig zijn aan de aard van tijd: veranderlijkheid. Ze komen niet op en daarom houden ze niet op te bestaan. Ze zijn 'eeuwigdurend en eeuwig in de zin van het buiten de tijd staan en niet in de alledaagse betekenis van het oneindig voortduren in tijd. (Eng. vertaler)

2. Hier wordt *abyākata* vertaald als 'ongespecificeerd of niet-moreel'. Dit wordt in het commentaar verklaard als *kusala-akusala-bhāvena akathitā, aññabhāvena kathitā*, d.w.z. het kan noch moreel noch immoreel genoemd worden, maar moet 'los van beide' genoemd worden, dus moreel ongespecificeerd. De *abyākatadhammā* zijn alle klassen van resulterende en inoperatieve bewustzijnen en alle stoffelijke hoedanigheden, alsook Nibbāna. (Eng. vertaler) - Andere mogelijke vertalingen: 'kammisch onbepaald' of 'kammisch neutraal'. (Eng. bewerker)

kan aan liefdadigheid doen en op grond hiervan zichzelf verheffen en anderen beschimpen. Op dezelfde wijze kan iemand die de leefregels in acht heeft genomen, concentratie van de geest ontwikkeld heeft en kennis vergaard heeft, zichzelf verheffen en anderen kleineren.'

Het morele is eveneens oorzakelijk verwant aan dat wat niet-moreel is door middel van een krachtiger voldoende voorwaarde. Alle goede daden die binnen de vier gebieden van *kāma*, *rūpa*, *arūpa* en *lokuttara* verricht worden en alle handelingen die verbonden zijn met het doen van het goede zijn door middel van een krachtiger voldoende voorwaarde verwant aan de niet-morele van het resulterende type, die in een verre toekomst teweeg gebracht kunnen worden. Zij die de volmaaktheid van liefdadigheid (*dāna pāramita*) beoefenen, hebben veel fysieke en mentale pijnen. Evenzo lijden zij die andere volmaaktheden (*pāramiā*) zoals moraliteit, verzaking, wijsheid, volharding, geduld, eerlijkheid, vastberadenheid, liefde en berusting beoefenen. Dit geldt ook voor hen die de weg van *jhāna* en *magga* (meditatieve absorptie en het Pad) begaan.

Immorele daden zijn eveneens door middel van een krachtiger voldoende voorwaarde oorzakelijk verwant aan morele. Er zijn bijvoorbeeld op deze aarde mensen die als ze iets verkeerd gedaan hebben berouw van hun daden hebben en zichzelf verbeteren door het vermijden van dergelijke slechte daden wat ze bewerkstelligen door zich toe te leggen op morele handelingen, zoals het beoefenen van liefdadigheid, het in acht nemen van de leefregels, de beoefening van *jhāna's* en *magga*. Zo zijn de slechte daden die zij verricht hebben in het verleden door middel van een krachtiger voldoende voorwaarde verwant aan de morele handelingen die zij daarna ontwikkelen.

Immorele daden zijn eveneens door middel van een krachtiger voldoende voorwaarde oorzakelijk verwant aan niet-morele. Veel mensen in deze wereld zijn bijvoorbeeld schuldig aan slechte daden en zijn voorbestemd om in één van de vier werelden van ellende terecht te komen, waar pijn en leed de overhand hebben. Zelfs in het huidige leven hebben sommigen door toedoen van eigen wandaden of wandaden van anderen heel veel leed te verdragen. Sommigen echter genieten van een grote verscheidenheid aan vermaak met geld dat ze door wangedrag onrechtmatig verkregen hebben. Er zijn ook velen die veel lijden door wellust, haat, dwaling, verwaandheid en zo meer.

Niet-morele daden zijn eveneens door middel van een krachtiger voldoende voorwaarde oorzakelijk verwant aan morele. In het bezit gekomen van grote rijkdom doet men aan liefdadigheid, beoefent men de volmaaktheid van goede moraal, koestert men wijsheid en practizeert men de religieuze oefeningen op een geschikte plaats, zoals in een klooster, op een lege plaats,

in een grot, onder een boom, in een woud, op een berg of in een dorp waar het klimaat aangenaam en voedsel beschikbaar is.

Niet-morele daden zijn eveneens door middel van een krachtiger voldoende voorwaarde oorzakelijk verwant aan immorele. Doordat we uitgerust zijn met ogen worden er door dit zien vele slechte dingen in onszelf teweeggebracht. Een soortgelijke verklaring is van toepassing op onze oren, enz. en op onze handen, benen, zwaarden, wapens, enz. Zo zijn er dus drie soorten voldoende voorwaarde.

De voldoende voorwaarde op de *Suttanta*-manier¹ dient hier eveneens vermeld te worden. Deze wordt in passages van de *Piṭaka*'s aangetroffen met de woorden 'door het omgaan met deugdzame vrienden', 'door om te gaan met slecht gezelschap', 'door te leven in een dorp', 'door het verblijven in een woud', enz. Kortom, de vijf kosmische ordes (*pañca-niyāma-dhammā*) zijn de krachtiger voldoende voorwaarden verwant aan de drie werelden - de levende wereld, de levenloze wereld en de wereld van ruimte - om onophoudelijk verder te gaan tot in de eeuwigheid. Dit is uitgebreid door ons toegelicht in de *Niyāmadīpanī*.²

Waarom wordt *ārammaṇūpanissaya* zo genoemd? Het wordt zo genoemd omdat het overheersende object optreedt als voornaamste basis voor onderwerpen (*ārammanika*).

Waarom wordt *anantarūpanissaya* zo genoemd? Het wordt zo genoemd omdat het voorafgaande bewustzijn optreedt als voornaamste basis voor het opkomen van het onmiddellijk daaropvolgend bijbehorende bewustzijn. Het voorafgaand bewustzijn is als een moeder en het daaropvolgend bewustzijn als het kind. Zoals een moeder een kind baart, dat daardoor zijn bestaan in het bijzonder aan haar te danken heeft, evenzo brengt het voorafgaande bewustzijn het daaropvolgende bewustzijn voort, dat zijn bestaan vooral te danken heeft aan zijn voorganger.

Waarom wordt *pakatūpanissaya* zo genoemd? Het wordt zo genoemd omdat het als vanzelfsprekend door de wijzen gekend wordt als een duidelijke voldoende voorwaarde. Dit behoeft wat meer uitleg. De invloed van een voldoende voorwaarde in openvolging doordringt alleen de onmiddellijk erop volgende, maar die van een vanzelfsprekende voldoende voorwaarde kan vele die in een verre toekomst gelegen zijn doordringen. Daarom neemt dat wat in dit huidige leven eerder gezien, gehoord, geproefd, gevoeld en

1. Dat wil zeggen: zoals de voldoende voorwaarde in de *sutta*'s of algemene predikingen van de Boeddha uiteengezet wordt, ter onderscheiding van de wijze waarop deze voorwaarde behandeld wordt in het *Abhidhamma*-deel van de geschriften.

2. *Niyāmadīpanī* werd geschreven door de Eerw. Ledi Sayadaw en in het Engels vertaald door de Eerw. U Nyāna en Dr. Barua.

ervaren werd, zelfs na het verstrijken van honderd jaar weer vorm aan middels de geestdeur, als er een voldoende oorzaak aanwezig is. En dus herinneren mensen zich hun verleden en kunnen uitlatingen doen als: 'Ik heb dit eerder gezien', 'Ik heb dit eerder gehoord', enzovoort. Die wezens waarvan de geboortes spookachtig¹ zijn, herinneren zich eveneens hun vorige levens, en zo ook kunnen sommige mensen dit die begiftigd zijn met het geheugen van hun vorige bestaan. Als één object uit honderdduizend objecten die eerder ervaren werden later weer ervaren wordt, kunnen vele of wellicht zelfs alle objecten opnieuw in het gedachtenproces verschijnen.

Hier eindigt de *Upanissaya*-relatie.

1. Wezens die op een andere manier tot leven komen dan de gebruikelijke manier door middel van geboorte uit ouders. Dit zijn die welke door de Westerlingen weleens 'bovennatuurlijke wezens' genoemd worden, ook al zijn ze niet allemaal in alle opzichten superieur aan de mens. Vele ervan zijn inferieur aan de mens, zowel in kracht en vermogen als in hun mogelijkheden om Nibbāna te verwerkelijken. (Eng. vertaler)

10. PUREJĀTA - PACCAYA de Relatie van Vooraf-Bestaan

De relatie van vooraf-bestaan (pre-existentie) bestaat uit drie soorten: basis vooraf-bestaan, objectief vooraf-bestaan en basis-objectief vooraf-bestaan.

Van deze drie zijn de eerste en de laatstgenoemde reeds behandeld onder de titel *Nissaya*, in het vorige onderdeel van de *nissaya*-relatie.

Objectief vooraf-bestaan is de naam die gegeven wordt aan de huidige achttien klassen van stoffelijke hoedanigheden behorende tot de bepaalde klasse (*nippahanna*). Van deze zijn de huidige vijf objecten (zichtbare vorm, geluid enzovoort) steeds door middel van objectief vooraf-bestaan oorzakelijk verwant aan die gedachten die in staat zijn tot het deelhebben aan de vijf-deur processen. Net zoals het geluid van een viool zich alleen voordoet als de snaren bestreken worden met een strijkstok en het geluid het vooraf-bestaan van de vioolsnaren en de strijkstok vereist, evenzo ontstaan die gedachten die deelhebben aan het vijf-deur proces als gevolg van het zich voordoen van de vijf zintuig-objecten bij de vijf deuren, die niets anders zijn dan de vijf bases (*patitthana*). Het zich voordoen is slechts mogelijk wanneer de deur en het object in hun statische fase verkeren. Die vijf objecten doen zich niet alleen maar voor bij de vijf deuren van de vijf zintuigen in die statische periode, maar ze doen zich eveneens voor bij de geestdeur. Hierdoor trilt het levenscontinuüm gedurende twee momenten en houdt dan op; en het ophouden van het levenscontinuüm doet een reeks bewustzijn opkomen. Bijgevolg kan de reeks bewustzijn in welk proces dan ook niet opkomen zonder het vooraf-bestaan van de objecten en de bases. De achttien soorten bepaalde stoffelijke hoedanigheden zijn of verleden, omdat ze zijn opgehouden, of toekomst, omdat ze nog niet zijn opgekomen, of heden, voor zover ze nog bestaan. Ze kunnen allemaal zonder uitzondering objecten van de geestdeur-waarnemingen zijn. Maar onder deze fungeren alleen de huidige objecten als objectief vooraf-bestaan. En als iets op een afgelegen plaats, of onttrokken aan het zicht, en op zichzelf bestaand, een object van de geest wordt, kan het ook een huidig object genoemd worden.

Hier eindigt de *Purejāta*-relatie.

11. PACCHĀJĀTA - PACCAYA de Relatie van Opvolgend-Bestaan

Elk opkomend opvolgend bewustzijn is door middel van opvolgend-bestaan oorzakelijk verwant aan de reeds bestaande groep van eerdere stoffelijke hoedanigheden, die voortkomen uit de vier wortels¹ (*kamma, citta, utu, āhāra*), en ondersteunt ze in hun ontwikkeling en groei (*vuddhivirūhiyā*). Het regenwater dat elk opvolgend jaar valt verleent zo door middel van opvolgend-bestaan dienstbaarheid aan de vegetatie die gedurende vorige jaren is opgegroeid, door de groei en ontwikkeling ervan te bevorderen.

Hier worden met 'elk opvolgend bewustzijn' alle klassen van bewustzijn, beginnende bij het eerste levenscontinuüm tot de laatste doodsgedachte bedoeld. En met 'eerdere stoffelijke hoedanigheden' worden alle stoffelijke eigenschappen bedoeld die geboren zijn uit de vier wortels die beginnen bij de groep van stoffelijke eigenschappen geboren uit *kamma*, welke coëxisteren met de wedergeboorte-conceptie.

De vijftien toestanden van het levenscontinuüm, die beginnen vanaf het eerste levenscontinuüm dat opgekomen is na de wedergeboorte-conceptie, zijn door middel van opvolgend-bestaan oorzakelijk verwant aan de groep van stoffelijke hoedanigheden die voortkomen uit *kamma* en die coëxisteren met de wedergeboorte-conceptie. Wat betreft de wedergeboorte-conceptie, deze kan niet oorzakelijk verwant zijn door middel van opvolgend-bestaan, omdat ze coëxisteert met de groep van stoffelijke hoedanigheden geboren uit *kamma*. Evenzo kan het zestiende levenscontinuüm niet een oorzakelijke relatie van opvolgend-bestaan worden, omdat het slechts opkomt wanneer die groep van stoffelijke hoedanigheden het stadium van ontbinding bereikt. Daarom zijn het de 'vijftien toestanden van levenscontinuüm' die oorzakelijk verwant zijn, op de manier die hierboven beschreven is.

Op het statische moment van wedergeboorte-conceptie verschijnen er twee groepen van stoffelijke hoedanigheden, die voortkomen uit *kamma* en voortkomen uit temperatuur;² en hetzelfde vindt plaats op het stopgezette moment. Maar in het ontluikende moment van het eerste levenscontinuüm verschijnen er drie groepen: die welke voortkomen uit *kamma*, die welke voortkomen uit temperatuur en die welke voortkomen uit de geest. Wanneer

1. Hier worden de bronnen van stoffelijke hoedanigheden bedoeld. De vier zijn *kamma*, de geest (het denken), temperatuur en voeding.

2. Hier is *utu* (lett. seizoen) vertaald als temperatuur. Het kan ook vertaald worden met de meer algemeen geaccepteerde termen: stoffelijke verandering, calorische energie, hitte en koude, enz.

ojā (de voedinghoudende essentie) van het voedsel dat gegeten is zich door heel het lichaam verspreidt, absorbeert de stoffelijke voedinghoudende essentie het versterkende middel en produceert een groep van stoffelijke hoedanigheden. Vanaf die periode verschijnen de groepen die voortgebracht worden door de vier wortels onophoudelijk, zoals de vlam van een brandende olielamp. Het ontluikende moment uitgezonderd ondersteunt elk van de opvolgende vijftien klassen van bewustzijn deze groepen door middel van opvolgend-bestaan, zo lang ze in hun statische fase verkeren.

Vuddhivirūha betekent 'voor de geleidelijke ontwikkeling en vooruitgang van de reeks stoffelijke hoedanigheden die voortgekomen zijn uit de vier wortels'. Vandaar dat ze als ze (de vier soorten stoffelijke groepen) herhaaldelijk verwant zijn (lett.: telkens opnieuw bestaan) door de oorzakelijke relatie van opvolgend-bestaan, bij het verstrijken van hun fysieke levensduur een krachtige energie voortbrengen, een energie die krachtig genoeg is om de ontwikkeling, vooruitgang en de bloei van de reeks groepen die hierop volgen te produceren.

Hier eindigt de *Pacchājāta*-relatie.

12. ĀSEVANA - PACCAYA de Relatie van Habituële Herhaling

Hier worden de zevenenveertig soorten wereldse appercepties (*javaṇa*), omvattende de twaalf klassen van immoreel bewustzijn, de zeventien wereldse klassen van moreel bewustzijn en de achttien klassen van inoperatief bewustzijn (die verworven zijn door het uitsluiten van de twee klassen van [de twintig klassen van] bewustzijn, die 'zich keren naar' ofwel *āvajjana* genoemd worden) de oorzakelijke relatie van habituële herhaling genoemd. Wanneer een van deze klassen opkomt in het apperceptieproces (d.i. de opeenvolging van zeven soortgelijke toestanden van bewustzijn in een gedachtenproces) is elke voorafgaande apperceptie door middel van habituële herhaling oorzakelijk verwant aan elke daarop volgende apperceptie. De verwante dingen, *paccayuppanna-dhammā*, zijn zowel de bovengenoemde opvolgende appercepties als de Vier Paden.

Hoe moet de term *āsevana* begrepen worden? Ze moet begrepen worden in de zin van het gewoon raken door een voortdurende herhaling of van het er voor zorgen dat de *paccayuppanna-dhammā* de inspiratie ervan aanvaarden, voor het winnen van een steeds grotere vakkundigheid, energie en kracht. Hier betekent 'vakkundigheid' *paṇḍitabhāva* de vakkundigheid van de opeenvolgende apperceptieve gedachten in hun apperceptieve functies en stadia, net zoals iemand die een les meermalen leest steeds bekwaamer wordt naarmate hij deze opnieuw leest.

Parivāso betekent letterlijk parfumeren of inspireren. Zoals een zijden kledingstuk geparfumeerd is met zoete geuren, zo ook wordt het denken bij wijze van spreken geparfumeerd of geïnspireerd met wellust, haat enz.; of met ongeïnteresseerdheid (*arajjana*), goede verstandhouding (*adussana*) enz. Hoewel de vorige apperceptie ophoudt, houdt de apperceptieve kracht ervan niet op; d.w.z. dat de kracht ervan de opvolgende gedachte doordringt. Daarom wordt elke opvolgende apperceptie bij het ontstaan krachtiger vanwege de gewoonte van de voorgaande. Zo doet de onmiddellijk voorafgaande gedachte zijn onmiddellijke opvolger wennen aan zijn gewinning of doet hem deze accepteren. Het proces van de habituële herhaling houdt echter doorgaans op bij de zevende gedachte, waarna óf resulterende gedachtemomenten van vasthouden volgen, óf er een wegzinken in het levenscontinuüm plaatsvindt.

Hier moet de habituële herhaling zoals behandeld in de *Suttanta* eveneens vermeld worden. Er worden veel passages in verscheidene delen van de *Sutta Pitaka* aangetroffen. Zoals: *Satīpatthānaṃ bhāveti*: men ontwikkelt de serieuze toepassingen in achtzaamheid, *Sammāpādhānaṃ bhāveti*: men

ontwikkelt de hoogste inspanning; *Sati-sambojjhangarā bhāveti*: men ontwikkelt achtzaamheid, een factor van Verlichting; *Dhammavicaya-sambojjhangarā bhāveti*: men ontwikkelt het 'onderzoek van de waarheid', een factor van Verlichting; *Sammādiṭṭhim bhāveti*: men ontwikkelt het juiste inzicht; *Sammā-sankapparā bhāveti*: men ontwikkelt het juiste streven, enz. In deze passages wordt met *bhāveti* bedoeld het herhalen van de inspanning hetzij voor één dag, voor zeven dagen, voor één maand, voor zeven maanden of voor zeven jaren.

Morele en immorele daden die steeds weer uitgevoerd of ontwikkeld zijn, of in vorige levens vele malen verricht zijn, zijn door middel van habituele herhaling oorzakelijk verwant aan de morele en immorele daden van het huidige leven voor respectievelijk hun verbetering en verslechtering.

De relatie die respectievelijk de verbetering en de verslechtering van dergelijke morele en immorele daden later of in een toekomstig bestaan teweeg brengt, wordt voldoende voorwaarde genoemd, maar de voorwaarde die dit alleen tijdens het apperceptieproces teweeg brengt wordt habituele herhaling genoemd.

In deze wereld zijn duidelijk vele incidentele resultaten of consequenties te zien die volgen op grote verworvenheden in kunst, wetenschap, literatuur, enz., en die ononderbroken, herhaaldelijk en onophoudelijk in gedachte, woord en daad uitgevoerd worden.

Aangezien een dergelijke relatie van habituele herhaling gevonden wordt onder alle vergankelijke verschijnselen, hebben de menselijke ijver en inspanning, die voor een lange tijd volgehouden zijn, zich ontwikkeld tot een dusdanig hoge graad dat vele grote en moeilijke werkzaamheden hun volkomen voltooiing bereikt hebben, en dat zelfs het Boeddhachap bereikt is.

Hier eindigt de *Āsevana*-relatie.

13. KAMMA - PACCAYA de Relatie van Kamma

De relatie van *kamma* bestaat uit twee soorten: coëxistent *kamma* en asynchroon *kamma*.

Van deze twee vormen alle wilskrachten, moreel, immoreel en niet-moreel, die bestaan uit drie tijdfasen, de oorzakelijke relatie van coëxistent *kamma*. De eraan verwante dingen zijn: alle klassen van bewustzijn en hun mentale begeleidende factoren in coëxistentie met wilskracht, stoffelijke hoedanigheden voortgekomen uit *kamma* die gelijktijdig opkomen met de wedergeboorte-conceptie, en alle stoffelijke hoedanigheden die door de geest geproduceerd worden tijdens het leven.

Voorgaande morele en immorele wilskrachten vormen de oorzakelijke relatie van asynchroon *kamma*. De eraan verwante dingen zijn de zevenendertig klassen van werelds resulterend bewustzijn en hun mentale begeleidende factoren, en alle stoffelijke hoedanigheden die voortgekomen zijn uit *kamma*.

Waarom wordt *kamma* zo genoemd? Het wordt zo genoemd op grond van zijn bijzondere functie. Deze bijzondere functie is niets anders dan de wilskracht (of wil) zelf en ze domineert elke handeling. Wanneer een handeling van geest, woord of lichaam plaatsvindt, bepaalt, vormt of veroorzaakt wilskracht (of wil) dat haar begeleidende factoren gelijktijdig hun respectievelijke functies uitvoeren. Omwille hiervan wordt gezegd dat wilskracht overheersend is in alle handelingen. *Kamma* wordt dus zo genoemd op grond van zijn bijzondere functie. Of, anders gezegd, *kamma* is datgene overeenkomstig waarnaar wezens handelen of doen. Wat doen ze dan? Ze doen fysiek werk, vocaal werk en mentaal werk. Hier wordt met 'fysiek werk' het staan, zitten, enz. bedoeld, en ook het voorwaarts en achterwaarts lopen, enz., zelfs het openen en sluiten van de ogen. Vocaal werk betekent het voortbrengen van vocale geluiden. Mentaal werk betekent verstandig of slecht denken en, kortweg, de functies van zien, horen, enz., met de vijf zintuigen. Dus alle acties van wezens worden bepaald door deze wilskracht. Daarom wordt deze *kamma* genoemd.

Sahajāta is dat wat gelijktijdig ontstaat met de eraan verwante dingen. *Sahajātakamma* is zowel een coëxistent iets als een *kamma*. *Sahajātakamma-paccaya* is een oorzakelijke relatie die tot zijn resultaten komt door middel van coëxistent *kamma*.

Nānākkhanīkam is een ding dat in tijdstip van zijn resultaten verschilt. Dat wil zeggen dat de tijd wanneer de wilskracht opkomt één is en de tijd wanneer de resultaten ervan plaatsvinden een andere is, of, anders gezegd,

de wilskracht is asynchroon. Derhalve is een asynchrone wilskracht een wilskracht die in tijdstip van zijn resultaten verschilt. Dus *nānākkhanika kamma-paccaya* is een oorzakelijke relatie die door middel van asynchroon *kamma* tot haar resultaten komt. De wilskracht die coëxisteert met het Nobele Pad brengt alleen op het moment dat deze ophoudt haar resultaten voort en is dus eveneens asynchroon.

Hier is bijvoorbeeld een morele wilskracht die overheersend is in liefdadigheid oorzakelijk verwant aan zijn coëxistente geest en mentale eigenschappen, samen met de stoffelijke hoedanigheden die door dezelfde geest voortgebracht zijn, door middel van coëxistent *kamma*. Wilskracht is evenzo, door middel van asynchroon *kamma*, oorzakelijk verwant aan de resulterende aggregaten van geest en stoffelijke hoedanigheden voortgekomen uit dat *kamma*, die op een in de toekomst gelegen tijdstip zullen ontstaan. Zo is een wilskracht die omgezet werd in een handelwijze die morele en immorele consequenties met zich mee brengt, oorzakelijk verwant aan zijn verwante dingen door middel van twee verschillende relaties op twee verschillende tijdstippen.

In deze asynchrone *kamma*-relatie beduidt *kamma* een heel bijzondere energie. Energie houdt niet op, ook al neemt de wilskracht af, maar volgt latent de loop van de geest. Zo gauw hij een gunstige gelegenheid verkrijgt, draagt hij resultaat, onmiddellijk nadat het stervensbewustzijn is opgehouden, door zich in de vorm van een individu om te zetten in het direct volgende bestaan. Maar als hij geen enkele gunstige gelegenheid verkrijgt blijft hij in dezelfde latente staat gedurende vele honderden levens. Als hij een gunstige gelegenheid verkrijgt, draagt wat genoemd wordt 'het sublieme *kamma*' resultaat in het volgende bestaan in de *Brahmā-Loka* door zichzelf om te zetten in de vorm van een *Brahmā-deva*, en komt zo tot rijpheid dat hij zichzelf uitput aan het einde van dit tweede bestaan en dan ophoudt.

Hier eindigt de *Kamma*-relatie.

14. VIPĀKA - PACCAYA de Relatie van Resultaat

Zesendertig klassen van resulterend bewustzijn en hun begeleidende factoren vormen de relatie van resultaat. Omdat ze wederzijds verwant zijn aan elkaar behelzen ze eveneens alle verwante dingen en ook de stoffelijke hoedanigheden die voortgekomen zijn uit *kamma* op het ogenblik van de conceptie, en die welke voortgebracht worden door het resulterend bewustzijn tijdens het leven.

In welke zin is *vipāka* van toepassing? Het wordt gebruikt in de zin van *vipaccana*, wat betekent een verandering van toestand vanaf de kindertijd of jeugd tot volwassenheid. Wiens tederheid en volwassenheid wordt hier bedoeld? Wat met de eerstgenoemde bedoeld wordt is de kindertijd van de voorbije wilskracht, die gekend wordt als asynchroon *kamma*. Met volwassenheid wordt ook bedoeld de volwassenheid van hetzelfde *kamma*.

Hier moet begrepen worden dat elke wilskracht vier *avatthā* ofwel tijdfasen heeft: *cetanāvathā* of het ontstaan van wilskracht, *kammāvathā* of de voortzetting van wilskracht, *nimittāvathā* of de weergave van wilskracht, en *vipākāvathā* of het uiteindelijke resultaat. Alhoewel wilskracht zelf ophoudt, houdt haar bijzondere functie niet op maar volgt latent de gedachtenstroom. Dit wordt *kammāvathā* of de voortzetting van wilskracht genoemd.

Wanneer het een gunstige gelegenheid krijgt om tot rijping te komen, doet het *kamma* zich voor aan de persoon die op sterven ligt. Dat wil zeggen dat hij het gevoel heeft alsof hij liefdadig is, de leefregels in acht neemt, of misschien wat wezens aan het doden is. Als dit *kamma* er niet in slaagt zich voor te doen zal een symbool ervan zich voordoen. Dat wil zeggen dat hij het gevoel heeft in het bezit te zijn van de giften, de geschenken, de wapens, enz. of iets waarmee hij dergelijk *kamma* in het verleden verricht heeft. Of soms verschijnt het teken van het volgende bestaan waarin hij voorbestemd is om zijn nieuwe leven te beginnen. Dat wil zeggen dat dergelijke objecten als de verblijfplaatsen of paleizen van de *deva*'s, de vuren van de *niraya*-werelden of wat dan ook, dat zijn lot zal zijn om te verkrijgen of te ervaren in het onmiddellijk daarop volgend bestaan, de gebieden van verschijning binnen komen door de zes deuren. Deze objecten worden *nimittāvathā* genoemd, de weergave van de wilskracht.

Hoe moeten we *vipākāvathā* begrijpen? Als een persoon sterft met zijn aandacht gevestigd op een van deze drie soorten van objecten, op het *kamma* zelf, op het teken ervan of op het teken van bestemming, wordt gezegd dat *kamma* zichzelf bewerkstelligd heeft of tot rijping gekomen is in het

onmiddellijke nieuwe bestaan. Het heeft zichzelf omgezet in een persoonlijkheid en verschijnt, zagezegd, in de vorm van een wezen in het nieuwe bestaan. Dit wordt *vipākāvatthā* ofwel het uiteindelijke resultaat genoemd. In de eerste drie *avatthā*'s wordt dus gezegd dat de wilskracht in de staat van kindertijd of jeugd is.¹ De laatste toont dat de wilskracht tot volwassenheid gekomen is en zichzelf kan bewerkstelligen. Daarom betekent *vipaccana*, zoals gezegd, een verandering van toestand vanaf de kindertijd of jeugd tot volwassenheid. Dus *vipāka* is de naam die gegeven wordt aan de toestanden van bewustzijn en hun begeleidende factoren, die de resultaten van de wilskrachten zijn, of aan de tot rijping gekomen wilskrachten zelf.

Net zoals mango's erg zacht en delicaat zijn als ze rijp zijn, zijn ook de resulterende toestanden heel rustig, aangezien ze inactief zijn en geen stimulus hebben. Ze zijn zo rustig dat de objecten van het onderbewustzijn altijd schemerig en duister zijn. Bij het opleven uit het onderbewustzijn is men zich niet bewust van wat het object was. Hierdoor is er geen mogelijkheid dat een gedachteproces zich voordoet, dat aldus over het object van het onderbewustzijn kan nadenken: 'een dergelijk object is ontmoet in het vorige bestaan', alhoewel het onderbewustzijn 's nachts in de slaap één van de drie klassen van objecten (*kamma*, de symbolen van *kamma*, en de symbolen van iemands toekomstige bestemming) als object neemt, die eerder ervaren zijn, op het tijdstip van de naderende dood, in het onmiddellijk voorafgaande bestaan. Vandaar dat men niets weet van een object uit een voorgaand bestaan, noch in de slaap noch bij het ontwaken. Aldus wordt het wederzijdse verband door middel van inactiviteit, niet-stimuleren en kalmte, de functie van *vipāka* genoemd.

Hier eindigt de *Vipāka*-relatie.

1. Ledi Sayadaw heeft de *cetanāvatthā* niet verklaard. Maar het is gemakkelijk te begrijpen, aangezien het het in werking zetten van de aanvankelijke wilskracht of *kamma* is. (Eng. vertaler)

15. ĀHĀRA - PACCAYA de Relatie van Voedsel

De relatie van voedsel is onderverdeeld in twee soorten: stoffelijk en onstoffelijk. Van deze duidt stoffelijk voedsel op de voedzame essentie (of wat eetbaar voedsel genoemd wordt), wat weer onderverdeeld is in twee soorten: intern en extern.

Alle natuurlijke eigenschappen voortgekomen uit de vier oorzaken¹ die betrekking hebben op die wezens die leven van eetbaar voedsel, zijn hier de *paccayuppanna-dhammā* die verwant zijn aan de twee soorten van stoffelijk voedsel.

Wat betreft onstoffelijk voedsel, dit bestaat uit drie verschillende soorten: contact, wilskrachtige activiteit van de geest en bewustzijn. Deze soorten van onstoffelijk voedsel of *paccaya-dhammā* zijn oorzakelijk verwant aan zowel de mentale als de stoffelijke coëxistente hoedanigheden, die hun overeenstemmende *paccayuppanna-dhammā* zijn.

Hoe moet *āhāra* begrepen worden? *Āhāra* moet begrepen worden in de zin van 'stevig ondersteunen', wat betekent 'het stevig doen bestaan'. Dit wil zeggen, een ding met verwantschappen voedt het eraan verwante ding om dit in staat te stellen lang te blijven bestaan, zich te ontwikkelen, te gedijen en te groeien, door middel van ondersteuning. Hoewel de oorzakelijke relatie van voedsel een producerende kracht bezit, is de kracht van ondersteuning hier de belangrijkste.

Hier worden de twee soorten stoffelijk voedsel *āhāra* genoemd, omdat ze de groep van interne stoffelijke hoedanigheden voortgekomen uit de vier oorzaken stevig ondersteunen, door ze op een zodanige manier te voeden dat ze stevig kunnen bestaan, lange tijd blijven bestaan en dat ze onbeperkt de grenzen (of limieten) van hun levenstermijn bereiken.

Contact is eveneens een *āhāra*, omdat het zijn coëxistente dingen stevig ondersteunt en ze in staat stelt om stevig te staan en lang te blijven bestaan, door ze te voeden met de essentie die onttrokken wordt aan gewenste en ongewenste objecten. Wilskrachtige activiteit van de geest, of (in één woord) wil, is een *āhāra* omdat het de moed verschaft voor het verrichten van daden, woorden en gedachten. En bewustzijn is ook een *āhāra*, aangezien het overheerst in al het denken over een object. Deze drie soorten onstoffelijk voedsel leveren de voeding aan de coëxistente mentale hoedanigheden en veroorzaken ook de coëxistente stoffelijkheden.

1. De vier oorzaken zijn: (1) *kamma*, (2) *citta* (bewustzijn), (3) *utu* (temperatuur) en (4) *āhāra* (voeding).

Āhāra kan hier eveneens verklaard worden volgens de *Suttanta*-methode. Net zoals vogels, zich vergewissend van waar ze wonen, met hun vleugels door de lucht vliegen, van boom naar boom en van bos naar bos, en met hun snavels in vruchten pikken, om zich zo hun hele leven lang in leven te houden, op dezelfde manier genieten of lijden wezens door zich met de zes klassen van bewustzijn te vergewissen van objecten, door met de zes soorten wilskrachtige activiteit van de geest te volharden iets als een object te verkrijgen en door met de zes soorten contact de essentie van objecten te doen verschijnen. Of uitsluitend met de zes klassen van bewustzijn waarmee ze objecten bevatten, maken ze gebruik van het vormen of worden van lichaam en geest. Of uitsluitend met contacten waarmee ze objecten laten verschijnen opdat gevoelens kunnen worden opgewekt, ontwikkelen ze begeerte. Of door het plegen van verschillende soorten daden met verlangen dat begeleid wordt door wilskrachten, verhuizen ze (zogezegd) van het ene bestaan naar het andere. Zo moet begrepen worden hoe veelomvangend het functioneren van de verschillende soorten voedsel is. Hier eindigt de *Āhāra*-relatie.

16. INDRIYA - PACCAYA de Relatie van Beheersing

De relatie van beheersing bestaat uit drie soorten: coëxistentie, vooraf-bestaan en fysiek leven.

Van deze zijn de *paccaya-dhammā* van de eerste soort¹ de vijftien coëxistente beheersingen, namelijk mentaal leven, bewustzijn, genot, pijn, vreugde, leed, hedonistische onverschilligheid, vertrouwen, energie, achtzaamheid, concentratie, wijsheid, de gedachte: 'Ik zal het onbekende (*Nibbāna*) leren kennen', de gedachte: 'Ik ken', en de gedachte: 'Ik heb gekend'. De *paccayuppanna-dhammā* zijn zowel hun mentale als stoffelijke coëxistente hoedanigheden.

De *paccaya-dhammā* van de tweede soort zijn de vijf zintuiglijke organen: het oog, het oor, de neus, de tong en het lichaam. De *paccayuppanna-dhammā* zijn de vijf klassen van zintuiglijk bewustzijn samen met hun begeleidende factoren.

De *paccaya-dhammā* van de derde soort is er slechts één, namelijk fysiek leven zelf. En alle uit *kamma* voortgekomen stoffelijke hoedanigheden, met uitzondering van fysiek leven zelf, zijn de *paccayuppanna-dhammā*.

Hoe moet *indriya* begrepen worden? Het wordt begrepen in de zin van 'het uitoefenen van beheersing over'. Waarover oefent het beheersing uit? Het oefent beheersing uit over z'n *paccayuppanna-dhammā*. In welke functie? In de respectievelijke functies ervan. Mentaal leven oefent beheersing uit over zijn coëxistente mentale eigenschappen door het leven in te blazen, dit wil zeggen wat betreft hun prolongatie door continuïteit. Bewustzijn oefent beheersing uit wat betreft het denken aan een object.

Hier zouden sommigen deze vraag kunnen stellen: 'Waarom worden de twee geslachten (de vrouw en de man) die vallen onder de categorie van beheersingen, niet opgenomen in deze relatie als *paccaya-dhammā*? Het antwoord is: omdat ze geen van de functies hebben van een *paccaya*. Een *paccaya* heeft drie soorten functies, namelijk: produceren, ondersteunen en in stand houden. Als **A** hier oorzakelijk verwant is aan **B** wat betreft het opkomen van **B**, wordt van **A** gezegd dat het de functie van produceren heeft. Want als **A** zich niet had voorgedaan, was het opkomen van **B** onmogelijk geweest. De functie van *anantara* kan hier als voorbeeld aangetoond worden.

1. Van deze hebben de laatste drie alleen betrekking op het bovenwereldse (*lokuttara*). En van deze drie is de eerste de kennis die behoort tot het eerste pad, de tweede die welke behoort bij de laatste drie paden en de eerste drie verwezenlijkingen, en de derde die welke behoort bij uitsluitend de laatste rijpheid.

En verder, als A oorzakelijk verwant is aan B tijdens het bestaan, de ontwikkeling en de bloei van B, wordt van A gezegd dat het de functie van ondersteunen heeft. Want als A niet plaatsvond zou B niet aanhouden, zich ontwikkelen en bloeien. De relatie van *pacchājāta* zal hier dienen als voorbeeld. En als A oorzakelijk verwant is aan B in de prolongatie van B door continuïteit, wordt van A gezegd dat het de functie van onderhouden heeft. Want als A niet bestond zou de prolongatie van B belemmerd worden en zijn continuïteit zou eveneens verbroken zijn. De functie van fysiek leven zal dit illustreren.

Welnu, de twee geslachten voeren geen van de vermelde drie functies uit. Daarom worden ze in deze relatie van beheersing niet opgenomen als een *paccaya-dhamma*. Als dit zo is, moeten ze dan nog steeds beheersingen genoemd worden? Ja, ze moeten nog steeds beheersingen genoemd worden. Waarom? Omdat ze een bepaalde beheersende kracht hebben. Ze beheersen het lichaam in zijn sexuele structuur (*linga*), in zijn uiterlijk (*nimitta*), in zijn karakteristiek (*kutta*), en in zijn uiterlijke gedrag (*ākappa*). Daarom neigt op het tijdstip van de conceptie, als het vrouwelijk geslacht geproduceerd wordt in een wezen, de hele persoonlijkheid daarvan - dit zijn de vijf aggregaten die geproduceerd worden door de vier oorzaken (*kamma* enzovoort) - tot vrouwelijkheid. Het hele lichaam vertoont niets anders dan vrouwelijke structuur, het vrouwelijke uiterlijk, de vrouwelijke karakteristiek en het vrouwelijke uiterlijke gedrag. In dit geval produceert noch ondersteunt, noch onderhoudt het vrouwelijke geslacht deze eigenschappen. Maar wanneer het lichaam (d.i. de vijf aggregaten) tot leven komt, oefent het geslacht beheersing uit over het lichaam alsof het de opdracht geeft om zo en zo te worden. Al de aggregaten ontwikkelen zich ook overeenkomstig het geslacht en nooit uit conformiteit. Dit is de beheersende kracht van het vrouwelijk geslacht in de vrouwelijke structuur. Op dezelfde manier oefent het mannelijk geslacht beheersing uit in de mannelijke structuur. Zo hebben de twee geslachten beheersende functies in de structuren en vandaar dat ze beheersingen genoemd kunnen worden.

Wat betreft de hart-basis: hoewel deze zich gedraagt als een basis voor de twee elementen van geest-waarneming, beheerst zij ze op geen enkele wijze, want of het hart nu helder is of niet, de elementen van geest-waarneming in een persoon met een goed geoefende geest zullen zich er nooit mee conformeren.

Hier eindigt de *Indriya*-relatie.

17. JHĀNA - PACCAYA de Relatie van Jhāna

De zeven bestanddelen van *jhāna* zijn de *paccaya-dhammā* in de relatie van *jhāna*. Deze zijn *vitakka* (aanvankelijke toepassing), *vicāra* (aanhoudende toepassing), *pīti* (vreugdevolle interesse), *somanassa* (blijdschap), *domanassa* (leed), *upekkhā* (hedonistische onverschilligheid) en *ekaggatā* (concentratie in de zin van het vermogen tot toespitsen). Alle klassen van bewustzijn met uitzondering van de vijf zintuigen, samen met hun begeleidende factoren en stoffelijke hoedanigheden in coëxistentie met de zeven bestanddelen zijn hier de *paccayuppanna-dhammā*.

Hoe moet *jhāna* begrepen worden? *Jhāna* moet begrepen worden in de zin van iets van dichtbij bekijken of iets actief bekijken, ofwel tot vlak bij het object gaan en het mentaal bekijken. Net zoals een boogschutter de pijl stevig in zijn hand vasthoudt en stil houdt, deze naar het doel richt, het doel in het vizier houdt en er aandachtig op richt en zo de pijl in de roos schiet, zo ook dringt de *yogi* of iemand die *jhāna* beoefent, die zijn geest naar het object richt, het standvastig vasthoudt en het object in zicht houdt, zijn geest hierin binnen door middel van de zeven bestanddelen van *jhāna*. Dus door ze van dichtbij te bekijken brengt een persoon zijn handeling van lichaam, spraak en geest zonder probleem ten uitvoer. Hier betekent 'handeling van lichaam' het voorwaarts en terug lopen, enz.; 'handeling van spraak' betekent het maken van vocale expressies, zoals de klanken van het alfabet, woorden enz.; 'handeling van geest' betekent het zich bewust zijn van elk soort object. Dus geen enkele daad, zoals het vrijgevig zijn of het nemen van leven, kan verricht worden door een zwakke geest die de noodzakelijke bestanddelen van *jhāna* mist. Dit geldt ook voor alle morele en immorele daden.

Om een helder begrip te hebben van de betekenis hiervan moeten de saillante karakteristieke kenmerken van elk *jhāna*-bestanddeel hier apart verklaard worden. *Vitakka* heeft het karakteristieke kenmerk om de begeleidende eigenschappen te richten naar het object en het richt de geest dan ook stevig op het object. *Vicāra* heeft het karakteristieke kenmerk van het steeds weer bekijken van het object en het hecht de geest stevig vast aan het object. *Pīti* heeft het karakteristieke kenmerk om interesse in het object aan te kweken en maakt de geest gelukkig en tevreden. De drie soorten gevoel (vreugde, leed en onverschilligheid) hebben de karakteristieke kenmerken om het object te voelen en ze stellen de geest eveneens in staat de essentie van begerenswaardige, ongewenste en neutrale objecten te ervaren. *Ekaggatā* heeft het karakteristieke kenmerk van concentratie en het houdt

de geest ook standvastig gericht op het object.
Hier eindigt de *Jhāna*-relatie.

18. MAGGA - PACCAYA de Relatie van Pad

De twaalf Pad-bestanddelen zijn de *paccaya-dhammā* in deze relatie van *magga*. Deze zijn: juiste visies, juiste aspiraties, juiste spraak, juist handelen, juist levensonderhoud, juiste inspanning, juiste achtzaamheid, juiste concentratie, verkeerde visies, verkeerde aspiraties, verkeerde inspanning en verkeerde concentratie. Er zijn echter geen duidelijk te onderscheiden mentale hoedanigheden waarnaar de termen verkeerde spraak, verkeerd handelen en verkeerd levensonderhoud toegewezen kunnen worden. Deze zijn slechts andere benamingen voor de vier immorele aggregaten (*akusala-khandhā*) die bekend staan onder de aanduidingen van liegen enz. Daarom worden ze niet genomen als duidelijk onderscheiden Pad-bestanddelen. Alle klassen van bewustzijn en mentale begeleidende factoren geconditioneerd door *hetu* alsook alle stoffelijke hoedanigheden in coëxistentie met de *hetu*-geconditioneerde geest zijn *paccayuppanna-dhammā*.

Hoe moet *magga* begrepen worden? Het moet begrepen worden in de zin van pad, dat wil zeggen als het middel voor het bereiken van het gebied van ongeluk of het gebied van Nibbāna. De acht Pad-bestanddelen (juiste visies enz.) leiden naar Nibbāna. De vier verkeerde Pad-bestanddelen leiden tot het rijk van ongeluk.

De functie van *jhāna* is de geest oprecht, standvastig en extatisch*) te maken in het object. 'Extatische geest' betekent een geest die zinkt in het object, zoals een vis in diep water. De functie van *magga* is het oprecht en standvastig maken van de *kammische* wilskracht in de 'toegang' tot de kringloop van bestaan en van de meditatieve wilskracht in de 'uitweg' uit de kringloop. Het doet ze de reden van handelen zijn, zich ontwikkelen, welvaren en bloeien en een hoger vlak bereiken. Dit is het onderscheid tussen de twee relaties.

Hier wordt van de *kammische* wilskracht die een wedergeboorte kan produceren - aangezien ze uitgewerkt is in morele en immorele daden zoals het nemen van leven, enz. - gesproken als 'de weg van *kamma*'. En van de meditatieve wilskracht, die tot de hogere stadia komt, dat wil zeggen die door een opeenvolging van stadia gaat vanaf het zintuiglijke stadium tot het transcendentale, door de kracht van een ordelijke opeenvolging van praktijk-oefeningen (*bhāvanānukammā*), zelfs in de korte periode waarin één lichaamshouding aangenomen wordt, wordt gesproken als 'het bereiken van verschillende stadia'.

*) Zich onderscheidend van de gebruikelijke manier, of deze overtreffend.

Om deze relatie te begrijpen zou het karakteristieke kenmerk van elk van de Pad-bestanddelen apart verklaard moeten worden op de manier zoals dit in de relatie van *jhāna* gedaan is.

Hier eindigt de *Magga*-relatie.

19. SAMPAYUTTA - PACCAYA de Relatie van Associatie

De relaties van associatie en dissociatie vormen een paar. Evenzo vormen de relaties van aanwezigheid en afwezigheid, opschorting en continuïteit paren. Deze drie paar relaties zijn niet bijzonder. Ze worden alleen genoemd om aan te tonen dat in de eerder vermelde relaties enkele *paccaya-dhammā* zich oorzakelijk relateren aan hun *paccayuppanna-dhammā* door associatie en andere door dissociatie; sommige door aanwezigheid en andere door afwezigheid; sommige door opschorting en andere door continuïteit.

Zoals in passages als '*atthi ti kho, Kaccāna, ayam eko anto; natthi ti kho dutiyo anto ti*'¹ worden de termen *atthi* en *natthi* gebruikt om de onrechtzinnige meningen van eternalisme en annihilisme aan te geven. Om dergelijke interpretaties te voorkomen werd het laatste paar van de relaties vermeld.

Alle klassen van bewustzijn en mentale eigenschappen staan wederzijds in relatie tot elkaar door middel van associatie. Hoe moet *sampayutta* begrepen worden? *Sampayutta* moet begrepen worden in de zin van associatie of van samengaan (of samenvallen) door de vier associatieve middelen, te weten het gelijktijdig opkomen, het gelijktijdig ophouden, het hebben van dezelfde basis en van hetzelfde object. Hier wordt met 'samengaan' (*ekibhavaṃ gāto*) bedoeld dat het bewustzijn van het zien zo volkomen samen gaat met zijn zeven mentale eigenschappen, dat ze alle vereend 'het zien' genoemd worden. Deze acht mentale toestanden worden niet langer bij hun speciale namen genoemd, omdat het werkelijk een moeilijke kwestie is om ze afzonderlijk te kennen. Dezelfde verklaring is van toepassing voor de andere klassen van bewustzijn.

Hier eindigt de *Sampayutta*-relatie.

1. 'Zeker, o Kaccāna, (het zelf) bestaat is één extreem en (het zelf) bestaat niet is het andere extreem.' (S., 12, 15) Dit is een passage waarin het probleem van ziel, zelf of ego besproken wordt wat betreft het bestaan of niet bestaan ervan als een wezenlijke persoonlijke entiteit.

20. VIPPAYUTTA - PACCAYA de Relatie van Dissociatie

Er zijn vier soorten van relatie van dissociatie, te weten coëxistentie, basis pre-existentie, basis-objectief pre-existentie en post-existentie. Van deze vier kunnen de *paccayā* en de *paccayuppanna-dhammā* van de coëxistente dissociatie mentaal of fysiek zijn, in overeenstemming met wat aangetoond is in de relatie van coëxistentie. Daarom is iets mentaals oorzakelijk verwant aan iets fysieks door middel van coëxistente dissociatie en omgekeerd. Wanneer er hier van *iets mentaals* gesproken wordt als een *paccaya*, houdt dit de vier mentale aggregaten in, te weten gevoel, waarneming, mentale werkzaamheden en bewustzijn tijdens het leven; en wanneer gesproken wordt van *iets fysieks* als een *paccayuppanna*, betekent dit de stoffelijke hoedanigheden die voortgebracht zijn door de geest. En wanneer over iets fysieks gesproken wordt als een *paccaya*, wordt hiermee de hart-basis op het moment van de conceptie bedoeld, en wanneer over iets mentaals gesproken wordt als een *paccayuppanna*, worden hiermee de vier mentale aggregaten behorende tot wedergeboorte bedoeld.

De overige drie soorten dissociatie zijn reeds verklaard.

Hier eindigt de *Vippayutta*-relatie.

21. ATTHI-PACCAYA
de Relatie van Aanwezigheid

Er zijn zeven soorten van de relatie van aanwezigheid, te weten coëxistentie, basis pre-existentie, objectieve pre-existentie, basis-objectieve pre-existentie, post-existentie, stoffelijk voedsel en fysieke levenscontrole.

Van deze is de relatie van coëxistente aanwezigheid die van louter coëxistentie. Een vergelijkbare interpretatie kan voor de overige zes gemaakt worden, waarvoor verwezen wordt naar de equivalenten relaties die reeds verklaard zijn. De classificaties van zich relaterende en gerelateerde dingen werden reeds hierboven behandeld in elk van de betreffende relaties.

Waarom wordt *atthi-paccaya* zo genoemd? *Atthi-paccaya* wordt zo genoemd omdat het zich oorzakelijk relateert aan zijn resultaten door aanwezig te zijn in de drie tijdsfasen van elk moment: de ontluikende, de statische en de uiteenvallende.

Hier eindigt de *Atthi*-relatie.

22. NATTHI - PACCAYA
de Relatie van Afwezigheid

23. VIGATA - PACCAYA
de Relatie van Opschorting

24. AVIGATA - PACCAYA
de Relatie van Continuïteit

De relatie van afwezigheid is hetzelfde als de relatie van opeenvolging; zo ook de relatie van opschorting. De relatie van continuïteit is dezelfde als de relatie van aanwezigheid. De woorden '*atthi*' en '*avigata*' hebben dezelfde betekenis; dit geldt ook voor de woorden '*natthi*' en '*vigata*'.

Hier eindigen de *Natthi*-, de *Vigata*- en de *Avigata*-relaties.

Einde van de Uiteenzetting van Relaties

DE SYNTHESE VAN RELATIES

(Paccaya-sabhāga)

De relatie van *sahajāta* (coëxistentie) kan gespecificeerd worden als bestaand uit vijftien soorten, te weten: vier superieure *sahajātā*, vier gemiddelde *sahajātā* en zeven inferieure *sahajātā*. De vier superieure *sahajātā* zijn de gewone *sahajāta*, *sahajātanissaya* (afhankelijkheid-in-coëxistentie), *sahajātatthi* (coëxistente aanwezigheid) en *sahajāta-avigata* (coëxistente continuïteit). De vier gemiddelde *sahajātā* zijn *aññamañña* (wederkerigheid), *vipāka* (resultaat), *sampayutta* (associatie) en *sahajāta-vippayutta* (coëxistente dissociatie). De zeven inferieure *sahajātā* zijn *hetu* (wortel), *sahajātādhipati* (coëxistente beheersing), *sahajāta-kamma* (coëxistent *kamma*), *sahajātāhāra* (coëxistent voedsel), *sahajātindriya* (coëxistente beheersing), *jhāna* en *maggā* (Pad).

Er zijn drie soorten *rūpāhāra*, ofwel stoffelijk voedsel: *rūpāhāra* (gewoon stoffelijk voedsel), *rūpāhāratthi* en *rūpāhāravigata*.

Er zijn drie soorten *rūpa jīvitindriya*, ofwel lichamelijke levenskracht: *rūpa-jīvitindriya*, *jīvitindriyatthi* en *rūpa-jīvitindriya-avigata*.

De relatie van *purejāta* (vooraf-bestaan) kan gespecificeerd worden als bestaand uit zeventien soorten, te weten: zes *vatthu-purejātā* (basis vooraf-bestaan), zes *ārammaṇa-purejātā* (objectief vooraf-bestaan) en vijf *vatthārammaṇa-purejātā* (basis-objectief vooraf-bestaan). Hierin zijn de zes *vatthu-purejātā*: *vatthu-purejāta*, *vatthu-purejātanissaya*, *vatthu-purejātindriya*, *vatthu-purejāta-vippayutta*, *vatthu-purejātatthi* en *vatthu-purejāta-avigata*. De zes *ārammaṇapurejātā* zijn: *ārammaṇapurejāta*, 'enkele' *ārammaṇa*, 'enkele' *ārammaṇādhipati*, 'enkele' *ārammaṇa-ārammaṇupanissaya*, *ārammaṇa-purejātatthi* en *ārammaṇa-purejāta-avigata*. Het woord 'enkele' in 'enkele' *ārammaṇa* enzovoort wordt gebruikt om alleen de tegenwoordige *nippanna-rūpa*'s (stoffelijke eigenschappen bepaald door *kamma* en omgeving) aan te duiden. De vijf *vatthārammaṇa-purejātā* zijn *vatthārammaṇa-purejāta*, *vatthārammaṇa-purejāta-nissaya*, *vatthārammaṇa-purejāta-vippayutta*, *vatthārammaṇa-purejātatthi* en *vatthārammaṇa-purejāta-avigata*.

De relatie van *pacchājāta* ofwel achteraf bestaan kan gespecificeerd worden als bestaand uit vier soorten: *pacchājāta*, *pacchājāta-vippayutta*, *paccājātatthi* en *pacchājāta-avigata*.

De relatie van *anantara* (opeenvolging) bestaat uit zeven soorten: *anantara*, *samanantara*, *anantarūpanissaya*, *āsevana*, *anantara-kamma*, *natthi* en *vigata*.

Van deze is *anantara-kamma* de wilskracht die behoort tot het Nobele Pad. Hij produceert zijn resultaat, dat wil zeggen de Nobele Vrucht, onmiddellijk nadat hij ophoudt.

Er zijn vijf relaties die onder geen enkele specificatie vallen. Deze zijn: de overige *ārammaṇa*, de overige *ārammaṇādhipati*, de overige *ārammaṇūpanissaya*, alle *pakatūpanissaya* en het overige soort *kamma* dat asynchroon *kamma* is.

Zodoende zijn er in totaal vierenvijftig klassen van relaties die zijn toegelicht in de Grote Verhandeling (*Paṭṭhāna*).

Van deze relaties zijn alle klassen van *purejāta*, alle klassen van *pacchājāta*, stoffelijk voedsel en lichamelijke levenskracht huidige relaties. Alle klassen van *anantara* en van *nāṇākkhaṇika kamma* zijn relaties uit het verleden. Met uitzondering van *Nibbāna* en term-en-begrip (*paññatti*) kunnen de relaties van *ārammaṇa* en *pakatūpanissaya* ingedeeld worden in de drie tijdsperiodes: verleden, heden en toekomst. Maar *Nibbāna* en term-en-begrip staan altijd buiten de tijd.

Deze twee zaken - *Nibbāna* en *paññatti* - worden beide *appaccayā* (verstoken van oorzakelijke relatie) en *asankhatā* (ongeconditioneerd) genoemd.¹ Waarom? Omdat deze volkomen verstoken zijn van wording. Die dingen of verschijnselen die een ontstaan hebben worden *sappaccayā* (verwante dingen), *sankhatā* (geconditioneerde dingen) en *paṭiccasamuppannā* (dingen die opkomen uit een samenloop van omstandigheden) genoemd. Vandaar dat deze twee dingen, die verstoken zijn van wording en gebeuren, terecht *appaccayā* en *asankhatā* worden genoemd.

Onder verwante en geconditioneerde dingen is er geen enkel verschijnsel dat bestendig, blijvend, eeuwig durend en onveranderbaar is. In feite zijn ze allemaal onbestendig, aangezien ze onderhevig zijn aan uiteenval. Waarom? Omdat ze in hun opkomen verwant zijn aan een aantal oorzaken, en hun oorzaken zijn evenmin bestendig.

Zijn *Nibbāna* en begrippen *paccaya-dhammā* of verwante dingen? Zijn ze niet permanent en blijvend? Ja, dat zijn ze; maar geen enkel verschijnsel manifesteert zich alleen door *Nibbāna* of met begrippen als enige oorzaak. Verschijnselen doen zich voor of worden teweeggebracht door vele oorzaken die niet permanent of blijvend zijn.

Die dingen die niet permanent zijn, zijn altijd verontrustend en kwetsend voor wezens met de drie soorten ziektes. Daarom worden ze op grond van 1. Hier is het woord *appaccayā* geen *kammadhāraya* samenstelling, maar behoort tot de *bahubbhi* klasse, vandaar: *natti paccayā etesari ti appaccayā*. *Asankhatā* is een *kammadhāraya* samenstelling, vandaar: *sankhariyante ti sankhatā; na sankhatā ti asankhatā*.

hun vreselijke aard beschouwd als leed. De drie soorten van ziekte zijn *dukkha-dukkhatā* (leed als gevolg van lijden), *sankhāra-dukkhatā* (leed als gevolg van conditionering) en *viparināma-dukkhatā* (leed als gevolg van veranderlijkheid). Alle dingen zijn onbestendig en zijn op elk moment in staat van ontbinding, zelfs tijdens eenzelfde lichaamshouding.¹ Hoe kan er dan een essentieel zelf of een kern zijn in wezens en personen, ook al verbeelden ze zich heel hun leven lang dat ze bestendig zijn? Alles is ook onderworpen aan leed. Hoe kan er dan een essentieel zelf of een kern zijn in wezens en personen die onder de druk van leed leven, en die desalniettemin smachten naar geluk? Vandaar dat alle dingen verstoken zijn van een zelf als gevolg van de afwezigheid van een kern.

Samenvattend: door het uiteenzetten van de vierentwintig relaties onthult de Boeddha de volgende feiten: alle geconditioneerde dingen hebben hun manifestatie en ontstaan te danken aan oorzaken en voorwaarden; en geen aan enkel het verlangen of welbehagen of het gebod van wezens. En onder alle dingen die onderhevig zijn aan oorzaken en voorwaarden, is er niet één dat ontstaat door weinig oorzaken; ze komen alleen maar op als gevolg van vele oorzaken. Daarom bereikt deze uiteenzetting zijn hoogtepunt in het onthullen van de leerstelling van geen-zelf of geen-ziel.

Einde van de Synthese van Relaties.

1. Er zijn vier lichaamshoudingen: zitten, staan, lopen en liggen.

DE SYNCHRONIE VAN RELATIES

(Paccaya-ghatanāya)

De samenloop van oorzakelijke relaties in één verwant ding wordt de synchronie van relaties genoemd. Alle verschijnselen worden *sappaccayā* (verwant tot oorzaken), *sankhatā* (geconditioneerd door oorzaken) en *paṭicca samuppannā* (opkomend uit een samenloop van omstandigheden) genoemd, omdat ze in hun opkomen en in hun bestaan geconditioneerd worden door deze vierentwintig oorzakelijke relaties. Wat zijn dan die verschijnselen? Het zijn: de honderdeenentwintig klassen van bewustzijn, de tweeënvijftig soorten mentale hoedanigheden en de achtentwintig soorten stoffelijke hoedanigheden.

Van deze kunnen de honderdeenentwintig klassen van bewustzijn in zeven groepen onderverdeeld worden onder de categorie van *dhātu* (elementen), namelijk:

1. het element van visueel kenvermogen (*cakkhaviññāṇadhātu*)
2. het element van auditief kenvermogen (*sotaviññāṇadhātu*)
3. het element van kenvermogen van de reuk (*ghānaviññāṇadhātu*)
4. het element van kenvermogen van de smaak (*jīvhāviññāṇadhātu*)
5. het element van kenvermogen van de tastzin (*kāyaviññāṇadhātu*)
6. het element van begripsvermogen (*manodhātu*)
7. het element van bevattingsvermogen (*manoviññāṇadhātu*)

Van deze

worden de twee klassen van zichtbewustzijn het element van visueel kenvermogen genoemd;

worden de twee klassen van geluidbewustzijn het element van auditief kenvermogen genoemd;

worden de twee klassen van geurbewustzijn het element van kenvermogen van de reuk genoemd;

worden de twee klassen van smaakbewustzijn het element van kenvermogen van de smaak genoemd;

worden de twee klassen van gevoelsbewustzijn het element van kenvermogen van de tastzin genoemd;

het richten van de geest op een van de vijf deuren (*pañcadvārāvajjana*) en de twee klassen van ontvangen van impressies (*sampatiçchana*), worden de elementen van begripsvermogen genoemd;

de overige honderdacht klassen van bewustzijn worden de elementen van bevattingvermogen genoemd.

De tweeënvijftig soorten mentale eigenschappen worden ook onderverdeeld in vier groepen, te weten:

1. zeven Universele,
2. zes Bijzondere,
3. veertien Immorele en
4. vijftientwintig Stralende.¹

Van de vierentwintig relaties zijn vijftien relaties gemeenschappelijk voor alle mentale toestanden, te weten: *ārammaṇa*, *anantara*, *samanantara*, *sahajāta*, *aññamañña*, *nissaya*, *upanissaya*, *kamma*, *āhāra*, *indriya*, *sampayutta*, *atthi*, *natthi*, *vigata* en *avigata*. Er is geen enkele klasse van bewustzijn of mentale eigenschap die opkomt zonder de oorzakelijke relatie van *ārammaṇa* (object). Hetzelfde is van toepassing wat betreft de overige oorzakelijke relaties van *anantara*, *samanantara*, *sahajāta* enzovoort.

Sommige mentale toestanden hebben slechts acht relaties - *hetu*, *adhipati*, *purejāta*, *āsevana*, *vipāka*, *jhāna*, *magga* en *vipayutta* - gemeenschappelijk. Van deze acht is de relatie van *hetu* alleen gemeenschappelijk voor de klassen van bewustzijn die geconditioneerd worden door *hetu*; de relatie van *adhipati* is ook alleen gemeenschappelijk voor de appercepties (*javana*) die coëxisteren met overheersing (*adhipati*); de relatie van *purejāta* is alleen gemeenschappelijk voor enkele klassen van de geest; de relatie van *āsevana* is alleen gemeenschappelijk voor de apperceptieve klassen van moreel, immoreel en niet-functionerend bewustzijn; de relatie van *vipāka* is evenzo alleen gemeenschappelijk voor de resultante klassen van de geest; de relatie van *jhāna* is gemeenschappelijk voor die klassen van bewustzijn en mentale begeleidende factoren die deel uitmaken van de elementen van begripsvermogen en bevattingvermogen; de relatie van *magga* is gemeenschappelijk voor de klassen van de geest geconditioneerd door *hetu*; de relatie van *vipayutta* komt niet voor in de klassen van geest in *arūpaloka*; slechts één bepaalde relatie, *pacchājāta*, is gemeenschappelijk voor stoffelijke eigenschappen.

Hier volgt de gedetailleerde uiteenzetting. De zeven universele mentale eigenschappen zijn: *phassa* (contact), *vedanā* (gevoel), *saññā* (perceptie), *cetanā* (wilskracht), *ekaggatā* (het vermogen van concentratie om de karakteristieke kenmerken te kennen), *jīvita* (psychische levenskracht) en *manasikāra* (aandacht).

1) *Sobhana* wordt ook vertaald als mooie of verheven mentale eigenschappen. (Vertaler)

Van deze kan bewustzijn de relatie van *adhipati* zijn, het kan de relatie van *āhāra* zijn en het kan ook de relatie van *indriya* zijn. Contact is alleen de relatie van *āhāra*. Gevoel kan de relatie van *indriya* zijn en kan ook de relatie van *jhāna* zijn. *Ekaggatā* kan de relatie van *indriya* zijn, het kan de relatie van *jhāna* zijn en het kan ook de relatie van *magga* zijn. Psychische levenskracht is alleen de relatie van *indriya*. De twee overige toestanden - perceptie en aandacht - worden geen bepaalde relatie.

De Synchronie van Relaties in de Vijf Zintuigen

Bewustzijn door middel van zicht verkrijgt zeven universele mentale begeleidende factoren, zodoende vormen ze acht mentale toestanden. Ze zijn alle onderling met elkaar verwant door middel van de zeven relaties: de vier superieure *sahajāta* en drie van de gemiddelde *sahajāta*, met uitsluiting van de relatie van dissociatie. Onder deze acht mentale toestanden relateert bewustzijn zichzelf oorzakelijk tot de overige zeven door middel van *āhāra* en *indriya*. Contact relateert zichzelf oorzakelijk tot de andere zeven door middel van *āhāra*; gevoel tot de andere alleen maar door middel van *indriya*; wilskracht door middel van *kamma* en *āhāra*; *ekaggatā* alleen maar door middel van *indriya*; psychische levenskracht tot de andere zeven door middel van *indriya*.

De basis van het oog relateert zich oorzakelijk tot deze acht toestanden door middel van zes typen van *vatthupurejāta*. De huidige visuele objecten, die toegang verkrijgen tot die oogbasis, relateren zich oorzakelijk tot die acht door middel van vier typen van *ārammanapurejāta*. Het bewustzijn dat het-zich-keren-naar-de-vijf-deuren genoemd wordt, relateert zich op het moment dat het ophoudt, net voor het opkomen van zichtbewustzijn, oorzakelijk tot deze acht mentale toestanden door middel van vijf typen van *anantara*. Morele en immorele daden die verricht werden in vorige levens relateren zich oorzakelijk tot deze acht resulterende toestanden van respectievelijk goed en slecht door middel van asynchroon *kamma*. Onwetendheid (*avijjā*), verlangen (*tanhā*) en gehechtheid (*upādāna*), die samenwerkten met wilskracht (*kamma*) in het vorig leven, en woningen, personen, seizoenen, voedingsmiddelen enzovoort uit dit huidige leven relateren zich oorzakelijk tot deze acht toestanden door middel van *pakatūpanissaya* (vanzelfsprekende voldoende voorwaarde). De zes relaties - *hetu*, *adhipati*, *pacchājāta*, *āsevana*, *jhāna* en *magga* - nemen niet deel aan deze klasse van bewustzijn, alleen de overgebleven achttien relaties nemen hieraan deel. Net zoals de zes relaties niet deel nemen aan het bewustzijn door middel van zien - alleen de achttien relaties doen dit -, zo doen ze

dat ook niet aan het bewustzijn door middel van horen, ruiken, enzovoort. Einde van de Synchronie van Relaties in de Vijf Zintuigen.

Synchronie van Relaties in Bewustzijn niet begeleid door hetu

Er zijn zes mentale eigenschappen die Bijzondere (*pakinnaka*) genoemd worden: *vitakka* (aanvankelijke toepassing), *vicāra* (aanhoudende toepassing), *adhimokkha* (besluit), *virīya* (inspanning), *pīti* (vreugdevolle interesse) en *chanda* (wens-om-te-doen). Van deze speelt de aanvankelijke toepassing een rol in de relatie van *jhāna* en de relatie van *magga*. Aanhoudende toepassing speelt alleen een rol in de relatie van *jhāna*. Inspanning speelt een rol in de relatie van *adhipati*, in de relatie van *indriya* en in de relatie van *magga*. Vreugdevolle interesse speelt een rol in de relatie van *jhāna*. Wens-om-te-doen speelt een rol in de relatie van *adhipati*. Besluit speelt geen rol in welke relatie dan ook.

De tien begeleidende factoren, te weten de zeven Universele en begintoeppassing, aanhoudende toepassing en besluit uit de Bijzondere, zijn werkzaam in de vijf klassen van bewustzijn, dat wil zeggen in het-zich-keren-naar-de-vijf-deuren, de tweevoudige klasse van acceptatie en de tweevoudige klasse van onderzoek begeleid door hedonistische onverschilligheid. Ze vormen elf mentale toestanden in één combinatie. De *jhānische* functie is werkzaam in deze drie klassen van bewustzijn. Gevoel, *ekaggatā*, aanvankelijke toepassing en aanhoudende toepassing voeren de functie van de *jhāna*-relatie uit. Het bewustzijn van het-zich-keren-naar-de-vijf-deuren behoort tot de inoperationele klasse en is dus niet werkzaam in de relatie van *vipāka*. Asynchroon *kamma* treedt op in de plaats van *upanissaya*. Dus er zijn, als we *jhāna* niet meetellen en *vipāka* toevoegen aan de relaties waarvan hierboven aangetoond is dat ze niet werkzaam zijn in de vijf zintuigen, ook zes niet-werkzame en achttien werkzame in het bewustzijn van het-zich-keren-naar-de-vijf-deuren. Wat de overige vier resulterende klassen van bewustzijn betreft: door het weglaten van *vipāka* zijn vijf relaties niet-werkzaam, en door het toevoegen van *vipāka* en *jhāna* zijn er negentien werkzaam.

Onderzoekend bewustzijn dat begeleid wordt door vreugde heeft elf mentale begeleidende factoren, te weten de bovengenoemde tien samen met vreugdevolle interesse. Met het bewustzijn van het-zich-keren-naar-de-geestdeur coëxisteren elf begeleidende factoren en deze worden begeleid door inspanning. Ze vormen samen met het bewustzijn twaalf mentale toestanden. Twaalf begeleidende factoren, dat wil zeggen de bovengenoemde tien samen met vreugdevolle interesse en inspanning,

coëxisteren met het bewustzijn van esthetisch genieten. Ze vormen dertien mentale toestanden in combinatie met het bewustzijn. Van de drie klassen onderzoekend bewustzijn heeft die welke begeleid wordt door vreugde één mentale eigenschap meer (d.w.z. vreugdevolle interesse) dan de andere twee met betrekking tot de *jhāna*-factoren; daarom zijn de niet-werkzame vijf en de werkzame negentien relaties dezelfde als in de twee klassen van onderzoekend bewustzijn begeleid door hedonistische onverschilligheid. In het bewustzijn van het-zich-keren-naar-de-geestdeur is de overheersende eigenschap louter inspanning, die de functies van *indriya* en *jhāna* uitvoert, maar niet de functies van *adhipati* en *maggā*. Dit bewustzijn, dat van de inoperatieve klasse is, is niet werkzaam in de *vipāka*-relatie. Daarom zijn de niet-werkzame zes inclusief *vipāka*, en de werkzame achttien inclusief *jhāna* dezelfde als in het bewustzijn van het-zich-keren-naar-de-vijf-deuren. De relatie van *vipāka* is eveneens niet werkzaam in het bewustzijn van esthetisch genieten, aangezien het behoort tot de inoperatieve klasse. Maar omdat het behoort tot de apperceptieve klasse is de relatie van *āsevana* er in werkzaam. Vandaar dat vijf relaties inclusief *vipāka* niet werkzaam zijn en negentien relaties, inclusief *āsevana*, wel werkzaam zijn. Einde van de Synchronie van Relaties in Bewustzijn niet begeleid door *hetu*.

Synchronie van Relaties in de Immorele Klassen van Bewustzijn.

Er zijn twaalf klassen van immoreel bewustzijn: twee geworteld in onwetendheid, acht geworteld in hebzucht en twee geworteld in haat. Er zijn veertien immorele mentale eigenschappen, te weten *moha* (begoocheling), *ahirika* (schaamteloosheid), *anottappa* (het niet letten op consequenties) en *uddhacca* (afleiding) - deze vier worden het begoochelingsviertal genoemd; *lobha* (hebzucht), *diṭṭhi* (dwaling) en *māna* (dunk) - deze drie worden het hebzucht-drietal genoemd; *dosa* (haat), *issā* (afgunst), *macchariya* (zelfzuchtigheid) en *kukkucca* (zorgelijkheid) - deze vier worden het haat-viertal genoemd; *thina* (luiheid), *middha* (traagheid) en *vicikicchā* (verwardheid) - deze drie worden het gemengde drietal genoemd. Van deze zijn de drie wortels - begeerte, haat en onwetendheid - *hetu*-relaties. Dwaling is een *maggā*-relatie. De overige tien mentale eigenschappen worden geen bepaalde relatie.

Hierin zijn de twee klassen van bewustzijn geworteld in begoocheling: bewustzijn verbonden met verwardheid en bewustzijn verbonden met afleiding. Met de eerste van deze twee coëxisteren vijftien mentale begeleidende factoren. Deze zijn de zeven Universele, aanvankelijke toepassing, aan-

houdende toepassing, inspanning (uit de Bijzondere), het begoochelings viertal en verwardheid (uit de Immorele). Ze vormen zestien mentale toestanden in combinatie met bewustzijn. In dit bewustzijn, d.w.z. het bewustzijn verbonden met verwardheid, zijn de relaties van *hetu* en *magga* eveneens werkzaam. Dus begoocheling treedt op als de *hetu*-relatie; aanvankelijke toepassing en inspanning als de *magga* en, wat betreft *ekaggatā*, aangezien zijn werking verstoord zou worden door verwardheid voert deze niet de functies van *indriya* en *magga* uit, maar wel de functie van *jhāna*. Vandaar dat de drie relaties (*adhipati*, *pacchājāta* en *vipāka*) niet werkzaam zijn en de overige eenentwintig zijn werkzaam in dit bewustzijn dat verbonden is met verwardheid.

In bewustzijn verbonden met afleiding zijn er ook vijftien mentale eigenschappen door het weglaten van verwardheid en het toevoegen van besluit. Deze vormen eveneens samen met het bewustzijn zestien mentale toestanden. In dit bewustzijn voert *ekaggatā* de functies van *indriya*, *jhāna* en *magga* uit. Daarom zijn drie relaties niet werkzaam, terwijl eenentwintig dat wel zijn.

Zeven Universele, zes Bijzondere, het begoochelingsviertal, het hebzucht-drietel, luiheid en traagheid, in totaal tweeëntwintig, coëxisteren elk voor zich met de acht klassen van bewustzijn geworteld in hebzucht. Van deze zijn de twee wortels van hebzucht en begoocheling *hetu*-relaties; de drie mentale toestanden van wens-om-te-doen, bewustzijn zelf en inspanning zijn *adhipati*-relaties. *Ārammanādhipati* is hier ook werkzaam. Wilskracht is de relatie van *kamma*. De drie voedingen zijn de relaties van *āhāra*. De vijf mentale toestanden van de geest, gevoel, *ekaggatā*, psychische levenskracht en inspanning zijn relaties van *indriya*. De vijf *jhāna*-factoren, te weten, aanvankelijke toepassing, aanhoudende toepassing, vreugdevolle interesse, gevoel en concentratie zijn *jhāna*-relaties. De vier *magga*-bestanddelen, te weten aanvankelijke passing, concentratie, dwaling en inspanning zijn *magga*-relaties. Vandaar dat alleen de twee relaties (*pacchājāta* en *vipāka*) niet werkzaam zijn. De overige tweeëntwintig zijn werkzaam. Einde van de Synchronie van Relaties in de Immorele Klassen van Bewustzijn.

Synchronie van Relaties in de Stralende Klassen van Bewustzijn

Er zijn eenennegentig stralende klassen van bewustzijn. Dit zijn vierentwintig stralende klassen van *kāma*-bewustzijn, vijftien klassen van *rūpa*-bewustzijn, twaalf klassen van *arūpa*-bewustzijn en veertig klassen van transcendentaal bewustzijn. Van deze zijn de vierentwintig stralende klassen van

kāma-bewustzijn: acht klassen van moreel bewustzijn, acht klassen van het stralende resulterende type en nog acht andere klassen van het stralende inoperatieve type.

Er zijn vijftientig soorten van stralende (*sobhana*) mentale eigenschappen, te weten *alobha* (belangeloosheid), *adosa* (vriendelijkheid), *amoha* (intelligentie) - deze drie worden de morele wortels genoemd; *saddhā* (vertrouwen), *sati* (achtzaamheid), *hiri* (geweten), *ottappa* (discretie), *tatramajjhataṭṭā* (mentale evenwichtigheid), *kāya-passaddhi* (kalmte van de mentale hoedanigheden), *citta-passaddhi* (kalmte van het bewustzijn), *kāya-lahutā* (opgewektheid van de mentale hoedanigheden), *citta-lahutā* (opgewektheid van het bewustzijn), *kāya-mudutā* (buigzaamheid van de mentale hoedanigheden), *citta-mudutā* (buigzaamheid van het bewustzijn), *kāya-kammaññatā* (plooibaarheid van de mentale hoedanigheden), *citta-kammaññatā* (plooibaarheid van het bewustzijn), *kāya-pāguññatā* (bekwaamheid van de mentale hoedanigheden), *citta-pāguññatā* (bekwaamheid van het bewustzijn), *kāyujukatā* (rechtschapenheid van de mentale hoedanigheden), *cittujukatā* (rechtschapenheid van het bewustzijn), *sammā-vācā* (juiste spraak), *sammā-kammanta* (juiste handeling), *sammā ājīva* (juist levensonderhoud) - de laatste drie worden de drie onthoudingen genoemd; *karuṇā* (mededogen) en *mudītā* (medevoelende waardering) - deze laatste twee worden de twee onbegrensde genoemd.

Van deze zijn de drie morele *hetu*, *hetu-paccaya*. Intelligentie komt in de *adhipati*-relatie voor onder de naam *vimaṃsa*; in de *indriya*-relatie onder de naam *paññā* en in de *magga*-relatie onder de naam *sammādiṭṭhi*. *Saddhā* of vertrouwen is de *indriya*-relatie. *Sati* of achtzaamheid is *satindriya* in de *indriya*-relatie en *sammāsati* in de *magga*-relatie. De drie onthoudingen (juiste spraak, juiste handeling en juist levensonderhoud) zijn *magga*-relaties. De overige zeventien mentale toestanden zijn geen bepaalde relaties.

Achtendertig mentale eigenschappen treden samen op met de acht morele klassen van *kāma*-bewustzijn: zeven Universele, zes Bijzondere en vijftientig Stralende. Van deze treedt vreugdevolle interesse alleen op met de vier klassen van bewustzijn begeleid door vreugde. Intelligentie treedt eveneens alleen op met de vier klassen verbonden met kennis. De drie onthoudingen treden alleen op wanneer morele regels of leefregels in acht genomen worden. De twee onbegrensde komen alleen op wanneer medeleven betuigd wordt met degenen die lijden, of bij het delen in de vreugde van levende wezens. In deze acht klassen van bewustzijn zijn de twee- of drievoudige wortels *hetu*-relaties. Onder de vier soorten *adhipati*, d.w.z. wens-om-te-doen, geest, inspanning en onderzoek, is ieder beurtelings een *adhipati*. Wilskracht is de relatie van *kamma*. De drie voedingen zijn de relaties van *āhāra*. De

acht mentale toestanden, d.w.z. geest, gevoel, concentratie, psychische levenskracht, vertrouwen, achtzaamheid, inspanning en intelligentie zijn relaties van *indriya*. De vijf *jhāna*-factoren, d.w.z. aanvankelijke toepassing, aanhoudende toepassing, vreugdevolle interesse, gevoel en concentratie zijn relaties van *jhāna*. De acht bestanddelen van het Pad, te weten intelligentie, aanvankelijke toepassing, de drie onthoudingen, achtzaamheid, inspanning en concentratie zijn relaties van *magga*. Vandaar dat slechts de twee relaties van *pacchājāta* en *vipāka* niet werkzaam zijn in deze acht klassen van bewustzijn; de overige tweeëntwintig wel. De drie onthoudingen zijn niet werkzaam in de acht stralende klassen van inoperatief bewustzijn. Net als in het morele bewustzijn zijn twee relaties niet werkzaam en tweeëntwintig wel. De drie onthoudingen en de twee onbegrensde zijn ook niet werkzaam in de acht stralende klassen van resulterend bewustzijn. Er zijn drie niet-werkzame relaties, namelijk *adhipati*, *pacchājāta* en *āsevana*; de overige eenentwintig zijn werkzaam.

De hogere klassen van *rūpa*, *arūpa* en transcendentaal bewustzijn hebben niet meer dan tweeëntwintig relaties. De synchronie van relaties moet begrepen worden als het bestaan in de vier morele klassen van *kāma*-bewustzijn verbonden met kennis. Als dit zo is, waarom zijn dan die klassen van bewustzijn meer verheven en transcendentaal dan het *kāma*-bewustzijn? Vanwege de grootsheid van *āsevana*. Zij worden gevormd door kenmerkende oefeningen en zodoende is *āsevana* er superieur aan; om dezelfde reden worden *indriya*, *jhāna*, *magga* en andere relaties ook superieur. Wanneer deze relaties verheven worden - ieder van hen hoger en hoger dan de andere - worden die klassen van bewustzijn ook meer verheven en transcendentaal dan *kāma*-bewustzijn.

Einde van de Synchronie van Relaties in de Stralende Klassen van Bewustzijn.

Synchronie van Relaties in de Groepen van Stoffelijke Eigenschappen

Er zijn achtentwintig soorten stoffelijke eigenschappen:

A. Vier essentiële stoffelijke eigenschappen:

1. het element van vastheid (*pathavī*)
2. het element van cohesie (*āpo*)
3. het element van kinetische energie (*tejo*)
4. het element van beweging (*vāyo*)

B. Vijf gevoelige stoffelijke eigenschappen:

1. het oog (*cakkhu*)
2. het oor (*sota*)

3. de neus (*ghāna*)
  4. de tong (*jivhā*)
  5. het lichaam (*kāya*)
- C. Vijf stoffelijke eigenschappen van de zintuiglijke gebieden:
1. zichtbare vorm (*rūpa*)
  2. geluid (*sadda*)
  3. geur (*gandha*)
  4. smaak (*rasa*)
  5. het tastbare (*phoṭṭhabba*)*
- D. Twee stoffelijke eigenschappen van geslacht:
1. vrouwelijk geslacht (*itthihāva*)
  2. mannelijk geslacht (*pumbhāva*)
- E. Een stoffelijke eigenschap van levenskracht (*jīvita*).
- F. Een stoffelijke eigenschap van de hart-basis (*hadaya-vatthu*).
- G. Een stoffelijke eigenschap van voeding (*āhāra*).
- H. Een stoffelijke eigenschap van ruimte (*ākāsa-dhātu*).
- I. Twee stoffelijke eigenschappen van communicatie:
1. kennisgeving door gebruik te maken van het lichaam (*kāyaviññatti*)
  2. kennisgeving door gebruik te maken van taal (*vacīviññatti*)
- J. Drie stoffelijke eigenschappen van plasticiteit:
1. lichtheid (*lahutā*)
  2. lenigheid (*mudutā*)
  3. aanpassingsvermogen (*kammaññatā*).
- K. Vier stoffelijke eigenschappen van opvallende kenmerken:
1. integratie (*upacaya*)
  2. continuïteit (*santati*)
  3. verval (*jaratā*)
  4. onbestendigheid (*aniccatā*).

Van deze relateren zes soorten stoffelijke eigenschappen, te weten de vier Essentiëlen, de stoffelijke eigenschap van levenskracht en de stoffelijke eigenschap van voeding, zich oorzakelijk aan de stoffelijke eigenschappen. Hier zijn de vier Essentiëlen ook onderling verwant door middel van vijf relaties: *sahajāta*, *aññamañña*, *nissaya*, *atthi* en *avigata*; en ze relateren zich

* Bij het opsommen van het aantal stoffelijke eigenschappen wordt het tastbare over het algemeen achterwege gelaten aangezien de stoffelijke objecten van de lichamelijke gevoeligheid gelijk zijn aan de hiervoor genoemde elementen van vastheid, kinetische energie en beweging. Wanneer deze drie elementen ook in ogenschouw genomen worden zijn er zeven eigenschappen van de zintuiglijke gebieden. (Engelse bewerker)

aan de coëxisterende stoffelijke eigenschappen die afgeleid zijn van deze laatste door middel van vier relaties, d.w.z. de bovengenoemde vijf met uitsluiting van *aññamañña*. De stoffelijke eigenschap van levenskracht relateert zich oorzakelijk door middel van *indriya* aan de coëxisterende stoffelijke eigenschappen die teweeggebracht worden door *kamma*. De stoffelijke eigenschap van voeding relateert zich oorzakelijk door middel van *āhāra* aan zowel de coëxisterende als de niet-coëxisterende stoffelijke eigenschappen die lichamenlijk zijn.

Verder relateren dertien soorten stoffelijke eigenschappen zich oorzakelijk aan de mentale toestanden door enkele bijzondere relaties. Deze stoffelijke eigenschappen zijn: de vijf soorten gevoelige stoffelijke eigenschappen, de zeven soorten zintuiglijke gebieden en de hart-basis. Net zoals een moeder verwant is aan haar zoon, zo zijn ook de vijf soorten van gevoelige stoffelijke eigenschappen oorzakelijk verwant aan de vijf zintuiglijke kenvermogens door middel van *vatthu-purejāta*, door middel van *vatthu-purejātindriya* en door middel van *vatthupurejāta-vippayutta*. En zoals een vader verwant is aan zijn zoon, zo zijn ook de zeven zintuiglijke gebieden oorzakelijk verwant aan de vijf zintuiglijke kenvermogens en de drie elementen van begrip door middel van *ārammaṇa-purejāta*. Op dezelfde manier als een boom verwant is aan de deva die erin woont, relateert de hart-basis zich oorzakelijk aan de twee elementen van begrip en bevattingsvermogen door middel van *sahajāta-nissaya* op het tijdstip van wedergeboorte en door middel van *vatthu-purejāta* en van *vatthu-purejāta-vippayutta* tijdens het leven.

Er zijn drieëntwintig groepen stoffelijke eigenschappen. Ze worden groepen (*kalāpa*) genoemd omdat ze door de stoffelijke eigenschap van productie (*jāti-rūpa*) in groepen bijeengebonden worden, zoals haar of hooi bijeengebonden wordt met een koord.¹ Van deze vormen de acht soorten stoffelijke eigenschappen - de vier Essentiële, kleur, geur, smaak en voedzame essentie - het primaire achttal van alle stoffelijke eigenschappen.

Er zijn negen groepen die voortgebracht worden door *kamma*: het vitaal negental, het hart-tiental, het lichaamstiental, het vrouwelijk tiental, het mannelijk tiental, het oog-tiental, het oor-tiental, het neus-tiental en het tong-tiental. Van deze wordt het primaire achttal samen met de stoffelijke eigenschap van levenskracht het vitaal negental genoemd. Dit primaire

1. (Ledi Sayadaw maakt hier drieëntwintig groepen in plaats van eenentwintig, zoals in het *Compendium of Philosophy (Abhidhammattha Saṅgaha)*, vert. door S.Z.Aung (PTS), pag. 164. Hij maakt ook acht groepen van stoffelijke eigenschappen die door gedachten worden voortgebracht, in plaats van zes, zoals in het *Compendium*; er zijn hier dus twee meer. (Cf. *Paramattha-dīpanī*, pag. 273.) (Vertaler.)

negental vormt samen met elk van de acht stoffelijke eigenschappen, d.w.z. hart-basis enzovoort, op analoge wijze de andere tientallen, d.w.z. hart-tiental enzovoort. De vier groepen, namelijk het vitaal negental, het lichaamstiental en het tweevoudig geslachtstiental, bevinden zich in een wezen, en doordringen het hele lichaam. Hier is vitaal negental de naam voor het rijpende vuur (*pācakaggi*) en het lichamelijke vuur (*kāyaggi*). Het rijpende vuur is datgene dat zich in de maag bevindt en het voedsel dat gegeten, gedronken, gekauwd en gelikt werd, verteert. Het lichamelijke vuur is datgene dat het hele lichaam doordringt en het reinigt de onzuivere gal, slijm en bloed. Door de onharmonieuze werking van deze twee elementen worden wezens ziek en door hun harmonieuze werking worden ze gezond. Het is dit tweeledig vuur (of dat vitaal negental) dat leven en een goede gelaatskleur aan wezens geeft.

Het lichaamstiental doet aangenaam en pijnlijk contact ervaren. Het tweevoudig geslachtstiental zorgt voor de vrouwelijke karakteristieken voor vrouwen en de mannelijke karakteristieken voor mannen. De overige vijf tientallen worden partiële tientallen genoemd. Van deze bevindt het hart-tiental zich in de holte van het hart en zorgt voor de vele verschillende soorten morele en immorele gedachten. De vier tientallen, d.w.z. het oog-tiental enzovoort, bevinden zich respectievelijk in de oogbal, in het inwendige van het oor, in het inwendige van de neus en op de oppervlakte van de tong, en zorgen voor het zien, het horen, het ruiken en het proeven.

Er zijn acht groepen die teweeggebracht worden door de geest. De eerste vier zijn het primaire achtstal, het geluid-negental, het negental van lichaamscommunicatie en het geluid-tiental van spraakcommunicatie. Door deze vier samen met lichtheid, buigzaamheid en aanpassingsvermogen te nemen vormen ze vier andere, namelijk het elftal van plasticiteit, het geluid-twaalfstal van plasticiteit, het twaalfstal van lichaamscommunicatie samen met plasticiteit, en het geluid-dertiental van spraakcommunicatie samen met plasticiteit. De eerste vier worden primaire groepen genoemd en de laatste vier worden plastische groepen genoemd.

Wanneer de elementen van het lichaam niet harmonieus werken, doen zich bij een ziek persoon alleen de vier primaire groepen voor. Zijn stoffelijke eigenschappen worden dan zwaar, grof en onbuigzaam en derhalve wordt het moeilijk voor hem in die lichaamshoudingen te blijven die hij zou wensen, de ledematen van het lichaam te bewegen, en zelfs het geven van een vocaal antwoord. Maar wanneer de elementen van het lichaam harmonieus werken en er in een gezond persoon geen mankementen van het lichaam zoals logheid, enzovoort zijn, komen de vier plastische groepen op. Van deze vier doen de twee groepen van lichaamscommunicatie zich door middel

van de geest of door het bewegen van een willekeurig deel van het lichaam voor. De andere twee groepen van spraakcommunicatie doen zich ook voor door middel van de geest, wanneer men wenst te spreken; maar wanneer een niet-verbaal geluid voortgebracht wordt door lachen of huilen, doen alleen de twee gewone geluid-groepen zich voor. Op andere momenten doen de eerste twee groepen, het primaire achttal en het geluid-negental, zich voor overeenkomstig de omstandigheden.

Er worden vier groepen voortgebracht door fysieke verandering, namelijk de twee primaire groepen (d.w.z. het primaire achttal en het geluid-negental) en de twee plastische groepen (d.w.z. het elftal van plasticiteit en het geluid-twaalfal van plasticiteit). Ons lichaam houdt zichzelf gedurende het hele leven in stand door een lange reeks van lichaamshoudingen. Vandaar dat er elk moment in dit lichaam harmonieuze en niet-harmonieuze werkingen van de elementen plaatsvinden, door veranderingen in de houdingen, door veranderingen van voedsel, lucht en hitte, door veranderingen in de dispositie van de ledematen van het lichaam en door veranderingen in iemands eigen inspanning en die van anderen. Evenzo doen de twee plastische groepen zich voor wanneer harmonieus gefunctioneerd wordt; en wanneer er niet harmonieus gefunctioneerd wordt doen de andere twee primaire groepen zich voor. Van de vier groepen komen er twee geluid-groepen op wanneer er zich verschillende soorten geluiden voordoen die anders zijn dan die welke door de geest voortgebracht worden.

Er zijn twee groepen die voortgebracht worden door voedsel: het primaire achttal en het elftal van plasticiteit. Deze twee groepen moeten begrepen worden als het zich voordoen van harmonieuze en niet-harmonieuze stoffelijke eigenschappen die respectievelijk voortgebracht zijn door geschikt en ongeschikt voedsel.

De vijf stoffelijke eigenschappen, te weten het element van ruimte en de vier opvallende kenmerken van materie, liggen buiten de groepering. Van deze ligt het element van ruimte buiten de groepering omdat het de grens is van de groepen. De stoffelijke eigenschappen van de opvallende kenmerken worden terzijde van de groepering gelaten, omdat ze slechts de kenmerken of tekens van geconditioneerde dingen zijn, waardoor we ze duidelijk kennen als werkelijk geconditioneerde dingen.

Deze drieëntwintig groepen zijn aanwezig in een individu. Er zijn slechts twee groepen aanwezig in externe dingen en dat zijn die welke voortgebracht worden door fysieke verandering. Er zijn twee locaties van stoffelijke eigenschappen, de interne en externe. Van deze twee wordt met de interne locatie een bewust wezen bedoeld en met de externe locatie wordt de aarde, bergen, rivieren, oceanen, bomen enzovoort bedoeld. Vandaar dat we zeiden

dat in een individu drieëntwintig groepen ofwel alle achtentwintig soorten stoffelijke eigenschappen aanwezig zijn.

Het wedergeboorte-proces nu en zijn mentale begeleidende factoren zijn oorzakelijk verwant aan de groepen die voortgebracht worden door *kamma* op het moment van de conceptie door middel van zes verschillende relaties: de vier superieure *sahajāta*, *vipāka* en *vippayutta*. Maar tot de hart-basis alleen zijn ze oorzakelijk verwant door zeven relaties: de bovengenoemde samen met de relatie van *aññamañña*. Onder de mentale toestanden op het moment van wedergeboorte zijn de wortels oorzakelijk verwant door middel van de *hetu*-relatie, de wilskracht door middel van *kamma*, de voeding door middel van *āhāra*, de beheersingen door middel van *indriya*, de *jhāna*-bestanddelen door middel van *jhāna* en de Padbestanddelen door middel van *magga* aan de door *kamma* voortgebrachte groepen. De eerdere morele en immorele wilskrachten zijn alleen oorzakelijk verwant door middel van *kamma*. Het eerste volgende levenscontinuüm, het tweede, het derde, enzovoort zijn door middel van *pacchājāta* oorzakelijk verwant aan de eerste stoffelijke eigenschap voortgebracht door *kamma*. Met *pacchājāta* worden bedoeld alle typen van *pacchājāta*. De vroegere wilskrachten zijn oorzakelijk verwant door middel van *kamma* alleen. Zo zijn de mentale toestanden door de veertien verschillende relaties oorzakelijk verwant aan de stoffelijke eigenschappen voortgebracht door *kamma*. Hier zijn tien relaties niet werkzaam: *ārammana*, *adhipati*, *anantara*, *samanantara*, *upanissaya*, *purejāta*, *āsevana*, *sampayutta*, *natthi* en *vigata*.

Tijdens de levensduur zijn mentale toestanden die in staat zijn stoffelijke eigenschappen voort te brengen oorzakelijk verwant aan de coëxistente stoffelijke eigenschappen die ze hebben voortgebracht, door middel van vijf verschillende relaties: de vier superieure *sahajāta*'s en *vippayutta*. Onder deze mentale toestanden zijn de *hetu* oorzakelijk verwant door middel van *hetu*, de overheersers door middel van *adhipati*, de wilskracht door middel van *kamma*, de resultaten door middel van *vipāka*, de voedingen door middel van *āhāra*, de beheersingen door middel van *indriya*, de *jhāna*-factoren door middel van *jhāna* en de Padbestanddelen door middel van *magga* aan de door de geest voortgebrachte stoffelijke eigenschappen. Alle volgende mentale toestanden zijn door middel van *pacchājāta* oorzakelijk verwant aan de voorafgaande stoffelijke eigenschappen voortgebracht door de geest. Zo zijn de mentale toestanden door veertien verschillende relaties oorzakelijk verwant aan de stoffelijke groepen voortgebracht door de geest. Hier zijn ook tien relaties niet werkzaam: *ārammana*, *anantara*, *samanantara*, *aññamañña*, *upanissaya*, *purejāta*, *āsevana*, *sampayutta*, *natthi* en *vigata*.

Vanaf de statische fase van conceptie zijn in een levensduur alle mentale

toestanden uitsluitend door middel van *pacchājāta* oorzakelijk verwant zowel aan de stoffelijke groepen voortgebracht door voeding alswel aan die voortgebracht door fysieke verandering. Nogmaals, hier worden met *pacchājāta* alle vier typen van *pacchājāta* bedoeld. De overige twintig relaties zijn niet werkzaam.

Onder de drieëntwintig groepen stoffelijke eigenschappen zijn de Essentiëlen onderling oorzakelijk aan elkaar verwant door middel van vijf verschillende relaties: vier superieure *sahājāta* en *aññamañña*; maar aan de coëxistente afgeleide stoffelijke eigenschappen zijn ze alleen door middel van de vier superieure *sahājāta* oorzakelijk verwant. De stoffelijke eigenschap van voedinghoudende essentie is oorzakelijk verwant door middel van *āhāra*, aan zowel de coëxistente als aan de niet-coëxistente stoffelijke eigenschappen die lichamelijk zijn. De stoffelijke eigenschap van fysiek leven in de negen groepen voortgebracht door *kamma* is alleen oorzakelijk verwant aan de coëxistente stoffelijke eigenschappen door middel van *indriya*. Zodoende zijn de lichamelijke stoffelijke eigenschappen door middel van zeven verschillende relaties oorzakelijk verwant aan de stoffelijkheden. Wat de externe stoffelijke eigenschappen betreft, deze zijn door middel van vijf verschillende relaties onderling verwant aan de twee externe groepen voortgebracht door lichamelijke verandering.

Einde van de Synchronie van Relaties in
de Groepen van Stoffelijke Eigenschappen.

De betekenis van *Patthāna*

De betekenis van de term *patthāna* zal hier ook verklaard worden: *padhānaṃ thānaṃ ti patthānaṃ*. 'Patthāna is de uitzonderlijke of voornaamste oorzaak.' In deze definitie betekent *padhāna* 'uitzonderlijk', en het woord *thāna* betekent 'voorwaarde' of 'oorzaak'. Vandaar dat de hele uitdrukking de uitzonderlijke oorzaak, de eigenlijke oorzaak of de onontkoombare oorzaak betekent. Dit wordt gezegd met betrekking tot het onontkoombare effect of resultaat ervan.¹ Er zijn twee soorten effect, namelijk het directe en het indirecte. Met 'het directe' wordt het eerste of feitelijke effect bedoeld en met 'het indirecte' wordt het opvolgende of bijkomstig effect bedoeld. Van deze twee soorten wordt hier alleen verwezen naar het directe effect als onontkoombaar, en wel om deze reden: omdat het nooit nalaat op te komen

1. Elders heb ik het woord '*paccayupanna*' vertaald als 'verwante ding'.

wanneer zijn eigen oorzaak gevestigd is of in het spel gebracht wordt. En het indirecte effect wordt begrepen als 'ontkoombaar', aangezien het al dan niet kan opkomen, ook al is de oorzaak ervan volkomen gevestigd. Dus de onontkoombare oorzaak wordt zo genoemd met betrekking tot het onontkoombare effect. Vandaar dat het de bedoeling is om in deze 'Grote Verhandeling' alleen de onontkoombare of hoofdoorzaak uiteen te zetten. Om deze reden is de naam *paṭṭhāna* toegekend aan de volledige collectie van de vierentwintig relaties en ook aan de 'Grote Verhandeling'.

En nu, om het onderwerp helderder en eenvoudiger te maken: Stel dat er hebzucht opkomt in een man die verlangt naar geld en graan. Onder invloed van hebzucht gaat hij naar een bos, waar hij een stuk land ontbost. Vervolgens legt hij velden, tuinen en moestuinen aan, en begint hij hard te werken. Uiteindelijk verkrijgt hij, door zijn ingespannen arbeid, veel geld en graan. Dus neemt hij zijn winsten, zorgt voor zijn familie en verricht vele heilzame daden, waarvan hij ook de beloning zal oogsten in toekomstige levens. In dit voorbeeld worden alle mentale en stoffelijke toestanden die coëxisteren met hebzucht, directe effecten genoemd. Behalve deze worden alle uitkomsten, resultaten en beloningen, die later in toekomstige levens genoten worden, de indirecte effecten genoemd. Van deze twee soorten effecten wordt alleen de eerstgenoemde behandeld in de *Paṭṭhāna*. De laatste soort echter vindt zijn plaats in de *Suttanta* verhandelingen. Als dit bestaat, dan gebeurt er dat; of door dit voorval, vindt dat ook plaats. Zo'n verhandeling wordt 'het uiteenzetten door middel van *Suttanta*' genoemd. In feite worden de drie toestanden (hebzucht, haat en onwetendheid) de *hetu* of voorwaarden genoemd, omdat ze de wortels zijn waaruit de beoedelingen van de hele levende wereld, van de hele levenloze wereld en de wereld van ruimte ontspringen. De drie andere tegenovergestelde toestanden (belangeloosheid, vriendelijkheid en intelligentie) worden ook *hetu* of voorwaarden genoemd, aangezien ze de wortels zijn waaruit reiniging ontspringt. Op dezelfde manier dient de rest van de *Paṭṭhāna*-relaties in hun verschillende betekenissen begrepen te worden. Dus moeten we begrijpen dat alle dingen die gebeuren, voorkomen, plaatshebben of veranderingen produceren, uitsluitend de directe en indirecte effecten, resultaten, uitkomsten of produkten van deze vierentwintig *Paṭṭhāna*-relaties of -oorzaken zijn.

Hier eindigt de *Paṭṭhānuddesa-dīpanī* ofwel 'De Beknopte Uiteenzetting van de Boeddhistische Filosofie van Relaties' geschreven door de Zeereerwaarde Ledi Araññavihāravāsi Mahāthera uit Monywa, Burma.

THERAWĀDA BOEDDHISME

Het Boeddhisme beziet de wereld, met uitzondering van Nibbāna, als onbestendig, onbevredigend en zonder een ziel of zelf. Dientengevolge wordt de Wet van Onophoudelijke Verandering uitvoerig toegelicht in de Boeddhistische Geschriften.

Alle gebeurtenissen in de wereld worden bepaald door combinaties van oorzakelijke relaties en vormen zelf weer voorwaarden voor andere omstandigheden. Er zijn voorwaarden die voortbrengen (*janaka*), voorwaarden die ondersteunen (*upathambhaka*) en voorwaarden die onderhouden (*anupalana*). Zo zijn er zich relaterende dingen (*paccaya-dhamma*), gerelateerde dingen (*paccayupanna-dhamma*) en is er de correlatie (*paccayasatti*). In totaal worden er 24 oorzakelijke relaties onderscheiden. Deze relaties worden uitgebreid en volledig verklaard in de *Paṭṭhāna*, het zevende en laatste deel van de analytische werken van de *Abhidhamma Piṭaka* van de Boeddhistische Geschriften.

De wereldberoemde Burmaanse Meester Agga Mahā Pandita Ledi Sayādaw heeft een korte samenvatting geschreven over deze relaties, ten einde diegenen die een aanvang willen maken met de studie van de Boeddhistische Filosofie van Oorzakelijke Relaties te helpen.